

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Barbora Veselá

Architektura moci

Síla architektury a její efektivní využití v právu

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Petr Agha, LL.M., Ph.D.

Katedra politologie a sociologie

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 13. 8. 2019

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 132 944 znaků včetně mezer.

V Praze dne 26. 8. 2019

Barbora Veselá

Děkuji všem, kteří mi při zpracování této práce poskytli cenné rady, směřovali mě správným směrem a podporovali mě v mém zájmu o toto téma. Zejména pak děkuji Mgr. Petru Aghovi, LL.M., Ph.D., vedoucímu mé diplomové práce, za podporu a čas, jež mi v průběhu psaní této práce věnoval. Děkuji též všem, kterým není osud společnosti lhostejný a kteří neúnavně hledají cesty, kterými se vydat.

Obsah

Úvod.....	7
1. ARCHITEKTURA A SPOLEČNOST	9
1.1. K pojmu architektura	9
1.2. Role architektury ve společnosti.....	12
1.3. Vliv prostoru na člověka.....	14
1.4. Sepětí moci a architektury	15
1.5. Budovy nesoucí význam.....	17
1.5.1. Vídeňská Ringstraße.....	17
1.5.2. Sakrální architektura.....	19
2. ARCHITEKTURA A PRÁVO	21
2.1. Stavby reprezentující právo	21
2.1.1. Právnická fakulta Univerzity Karlovy	21
2.1.2. Justiční areál v Brně	23
2.1.3. Věznice	25
2.2. Kriminologická prevence	25
3. VĚZEŇSTVÍ	29
3.1. Smysl trestu	29
3.2. Historický vývoj trestání	30
3.3. Vězeňský systém v ČR.....	35
3.3.1. Historie	35
3.3.2. Současnost	36
3.3.3. Koncepce českého vězeňství	42
4. VĚZEŇSKÁ ARCHITEKTURA	46
4.1. Vliv prostředí na vězně a jeho nápravu	47
4.2. Věznice Plzeň	49
4.3. Současný stav	51
5. OTEVŘENÉ VĚZNICE	55
5.1. Koncept otevřených věznic	55
5.2. Otevřené věznice v praxi	56
5.2.1. Otevřené věznice v zahraničí.....	56
5.2.2. Otevřené věznice v ČR.....	57
5.3. Právní aspekty otevřených věznic	58
5.4. Diplomová práce studentky architektury: projekt otevřené věznice – ilustrativní projekt.....	60
6. DALŠÍ VÝVOJ ČESKÉHO VĚZEŇSTVÍ	63
6.1. Estetizace vazby	63
6.2. Postpenitenciární péče	64
6.3. Zaměstnanci Vězeňské služby.....	65
6.4. Důstojnější přístup k vězňům?	66
Závěr	68

Seznam zkratek	70
Seznam použitých zdrojů.....	71
Seznam použitého obrazového materiálu	75
Příloha.....	76
Název diplomové práce v českém jazyce, abstrakt v českém jazyce a 3 klíčová slova v českém jazyce	81
Název diplomové práce v anglickém jazyce, abstrakt v anglickém jazyce a 3 klíčová slova v anglickém jazyce.....	83

„Věřím ve schopnost architektury ovlivňovat naše individuální životy, stejně jako stav společnosti.“

Pavla Melková

Úvod

K architektuře mě přivedla práce v České komoře architektů. Moje pracovní náplň byla sice čistě právní, denně jsem ale s architekturou přicházela do kontaktu. Práce v ČKA mě naučila, že není dobré dívat se na věci jednostranně. Myslím, že by lidé napříč různými obory měli navzájem hledat porozumění a ne si stavět překážky. U právníků mám často pocit, že trpí dojmem, že ví všechno nejlépe a názor ostatních je příliš nezajímavý. Tím se ale sami omezují a ztrácejí tak určitý nadhled. Přitom abychom určitému jevu zcela porozuměli, musíme se na něj dívat ze všech možných úhlů a zohledňovat všechny jeho atributy. I proto jsem se rozhodla pro mezioborové téma.

K výslednému tématu jsme dospěli společně s vedoucím mé diplomové práce, doktorem Petrem Aghou. Hledali jsme průsečík mezi právem a architekturou. Nabízela se právní úprava týkající se architektury, tedy především stavební a autorské právo, profesní předpisy atd. Nakonec jsem se ale zvolila opačný pohled a místo architekturou z hlediska práva se ve své diplomové práci zabývám právem z hlediska architektury. Uvažuji nad tím, jak se právo projevuje skrze architekturu.

Architektura zásadním způsobem spoludotváří prostředí, v němž žijeme. Odráží v sobě naše potřeby, hodnoty, reflektuje dění ve společnosti. Je, stejně jako právo, neustále přítomná a aniž bychom si to vždy uvědomovali, působí na nás a ovlivňuje nás. Architektura je mocná, zároveň byla vždy spjata s mocnými. V mnohých ohledech na lidi působí jako právo. Smyslem této práce je toto abstraktní působení popsat a navrhnout, jak jej ve prospěch práva využít.

Těžištěm mé práce budou věznice, u nichž spatřuji ve spolupráci právníků s architektky mimořádný potenciál. Budovy věznic jsou místem výkonu trestu odnětí svobody a determinují průběh i výsledky nápravného procesu. Jsou elementem vězeňství, jenž sehrává zásadní roli. Proto bychom měli jejich podobě a funkčnosti věnovat mnohem větší pozornost.

V první části práce se budu věnovat architektuře a její roli ve společnosti. Ve druhé části se zaměřím na vztah architektury a práva a jeho projevy v praxi. Třetí část bude věnována vězeňství, zanalyzuji jeho vývoj a postupnou proměnu pojetí trestu. Ve čtvrté části pak rozeberu vězeňskou architekturu. V části páté se budu zabývat novým fenoménem ve vězeňství – otevřenými věznicemi a v poslední šesté části se zamyslím nad dalšími oblastmi českého vězeňství vyjma architektury, které jsou problematické a potřebovaly by změnu.

Touto prací chci upozornit na vlastnosti architektury, které můžeme jako právníci využít a skrze architekturu tak lépe dosahovat cílů práva. Chtěla bych též rozpoutat odbornou diskuzi a spolupodílet se na formování konceptu věznice 21. století.

1. ARCHITEKTURA A SPOLEČNOST

Kdekoliv se zrovna nacházíme, ve městě i na venkově, všude nás obklopují stavby, postavené v různých stylech a k různým účelům. Bereme to jako samozřejmost a život bez nich si pravděpodobně vůbec nedokážeme představit. Na druhou stranu, málokdo z nás asi přemýšlí o tom, kdy a jak architektura vznikla.

„V architektuře se ráno probudíme, oblékáme a snídáme, pak jdeme ulicí (tedy architekturou) pracovat do jiné architektury. Když tam skončíme, jdeme se bavit do jiné architektury nebo odpočívat do zahradní architektury a večer se vracíme zase do té architektury, kde spáváme. Většina lidí tam pak sní o tom, že si při tomto koloběhu v architektuře, kterému říkáme život, našetří dostatek peněz, aby si postavila architekturu pro svou vlastní rodinu. V architektuře se rodíme a děláme první krůčky, hrajeme si, učíme se, prožíváme první lásky, v architektuře si bereme jeden druhého za muže či za ženu, milujeme se, vychováváme děti, bavíme se s přáteli, věnujeme se koníčkům, hrajeme si s vnoučaty a nakonec v architektuře umíráme.“¹

Architektura je všudypřítomná. Spoluvytváří naše okolí, prostředí v němž se dennodenně pohybujeme. Jestliže nežijeme na pustém ostrově, v jeskyni či v hlubokém lese, setkáváme se s architekturou po celý svůj život. Tím pádem nás musí architektura nutně ovlivňovat. Abychom uměli architekturu a její působení rozklíčovat a zároveň jejího potenciálu využít, je třeba pochopit smysl architektury a okolnosti, za jakých vzniká.

1.1. K pojmu architektura

Přestože mám poměrně detailní představu o tom, co všechno je architekturou, přesnou definici architektury zahrnující všechny její aspekty si zformulovat netroufám. Vzala jsem si proto na pomoc akademický slovník, v němž jsem našla základní vymezení tohoto pojmu, od kterého se „odrazím“. Akademický slovník nabízí rovnou tři významy slova architektura. Prvním je *„stavitelské umění vytvářející funkční prostor staveb ap. podle ideových představ architekta a prostřednictvím dobrých technických konstruktivních možností“*, druhým *„umělecké a technické řešení stavby něčeho nebo vůbec uspořádání, skladba nějakého celku“*, třetím významem je pak samotné

---

¹ PAVLÍK, Václav. *Co je to architektura?* [online] In: Earch.cz, 2016. [citováno 20. 4. 2019] Dostupné z: <http://www.earch.cz/cs/revue/co-je-architektura>

„architektonické dílo“.² Když se nad tím člověk zamyslí, všechny tři výše zmíněné významy slova architektura spolu úzce souvisejí a vzájemně se doplňují. Vznikne projekt, v němž je zachyceno umělecké a technické řešení určité stavby, tato stavba je pak prostřednictvím stavitelského umění zrealizována a tím vznikne architektonické dílo. Někaké architektonické řešení sice může existovat i jen na papíře, bez jeho postavení, tedy zrealizování ale nemůžeme mluvit o architektuře v pravém slova smyslu. Architekturu není jen každý jednotlivý dům, architekturu je vystavěné prostředí jako celek.

Na čem se všichni architekti jednoznačně shodnou, je to, že jediná, univerzálně platná definice architektury, která by plně vystihovala její podstatu, neexistuje. Naopak, skoro by se dalo říci, že kolik je architektů, tolik je definic architektury. Pavlík zmiňuje obecně přijímanou definici, podle níž je architektura tvorbou prostoru.³ Vzpětí dodává, že tato definice je sice výstižná, ale člověk si pod tím nic moc nepředstaví. Obecně je asi problémem, že se o architektuře často mluví dost abstraktním jazykem a tím pádem je pro laickou veřejnost něčím vzdáleným, o co se jí moc nechce projevat zájem. Podle Pavlíka chápe většina lidí architekturu „jako něco vzdáleného, příliš uměleckého, éterického a možná trochu zbytečného, než aby se o ni zajímala“⁴. Cílem je tedy architekturu trochu „zlidštit“ tak, aby se přiblížila běžným lidem a přitáhla si jejich pozornost. Na druhou stranu, určité změny v přístupu k veřejnosti a způsobu propagace architektury už můžeme vidět. V posledních letech se doslova roztrhl pytel s rozmanitými akcemi zaměřenými na umění, různé festivaly, přednášky a diskuze, otevírání veřejnosti běžně nepřístupných prostor atd. Jednou z nejvýraznějších akcí, která mě v této souvislosti napadá, je Den architektury,⁵ festival, který se bude letos na podzim v České republice konat už podeváté a který nabízí desítky různých akcí a aktivit pro širokou veřejnost. Širokou paletu událostí pořádá i CAMP (Centrum architektury a městského plánování),⁶ zřízené Institutem plánování a rozvoje hlavního města Prahy, a aktivní je také Česká komora architektů, jež organizuje mnoho akcí týkajících se architektury, z nichž je řada přístupná nejen členům komory – autorizovaným architektům, ale též

---

² PETRÁČKOVÁ, Věra a Jiří KRAUS. *Akademický slovník cizích slov: [A-Ž]*. Dotisk 1. vyd. Praha: Academia, 1997, s. 70.

³ PAVLÍK, Václav. *Co je to architektura?* [online] In: Earch.cz, 2016. [citováno 20. 4. 2019] Dostupné z: <http://www.earch.cz/cs/revue/co-je-architektura>

⁴ Tamtéž.

⁵ <https://www.denarchitektury.cz>

⁶ <http://praha.camp>

veřejnosti.⁷ Nemohu posoudit, jaká je situace v jiných českých městech, ale v Praze je výběr kulturních i vzdělávacích akcí týkajících se architektury široký, architekti tedy jdou v tomto ohledu veřejnosti opravdu naproti. A to je klíč k úspěchu. Aby se lidé o něco zajímali, měli by tomu alespoň trochu rozumět. A aby tomu rozuměli, je potřeba jim dané téma přiblížit, zjednodušit ho a prezentovat jej zábavnou formou. A když se pro to lidé nadchnou, budou pak už sami pátrat po dalších informacích. A poté sami pochopí, že v architektonickém prostoru tráví převážnou část svých životů a že je dobré věnovat prostředí, v němž žijí, pozornost. Skvělým počinem v tomto ohledu je třeba kniha s názvem *K čemu jsou architekti* vydaná v loňském roce. Tato kniha přibližuje laické veřejnosti profesi architekta a na několika příkladech z praxe ukazuje, jak rozmanitá práce architekta může být. Kniha je navíc zpracována velmi hravě a přilákat tak může i děti – samo nakladatelství uvádí, že je tato publikace určena čtenářům od deseti let. „*V téhle knížce bychom vám rádi ukázali, že se na architekturu můžete dívat i jinak než jen ‚líbí – nelíbí‘, že každé konkrétní řešení má svůj důvod.*“⁸ zní z obálky. Vydání takového díla považuji za velmi dobrý krok, který může architekturu zpopularizovat a podnítit ve společnosti větší zájem o tento obor.

V přístupu, jak komunikovat navenek, s většinovou společností, vidím mezi právníky a architekty obrovský rozdíl. Zatímco architekti chtějí, aby jim svět rozuměl, chápal jejich pohnutky a interagoval s nimi, právníci dělají pravý opak a libují si v tom, že jim nikdo nerozumí. Právníci totiž často mají pocit, že právo je obor natolik složitý, že mu běžná populace ani rozumět nemůže. V důsledku toho používají odborná slova, často i archaistická, a nesmyslně dlouhé a složité větné konstrukce, čímž nesrozumitelnost práva ještě podporují. To, co by normální člověk popsal jednou větou, řekne právník větami čtyřmi. Nedávno se k této vlastnosti právníků vyjadřoval v rozhovoru pro Českou justici Jan Kysela, který uvedl, že složité a nesrozumitelné vyjadřování provází právníky v podstatě odjakživa a že slouží jako určitý stavovský atribut. Podle Kysely se právníci do jisté míry přizpůsobují očekávání společnosti, která určitou složitost ve vyjadřování právníků vyžaduje. Klienti totiž mnohdy vnímají nesrozumitelné pasáže právního textu jako něco výjimečného, něco tajemného a úžasného.⁹ S tímto vysvětlením souhlasím, zároveň si ale myslím, že naplnit očekávání společnosti je to poslední, co by právníky

---

⁷ <https://www.cka.cz/cs/svet-architektury/akce>

⁸ DUŠEK, Ondřej a Karolína JIRKALOVÁ. *K čemu jsou architekti*. Praha: jakost, 2018.

⁹ NAHODIL, Tomáš. *Jan Kysela: Právníci mají ve zvyku vyjadřovat se složitě a nesrozumitelně už od starého Říma*. [online] In: *Ceska-justice.cz*, 2019. [citováno 20. 4. 2019] Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2019/04/jan-kysela-pravnici-maji-ve-zvyku-vyjadrovat-se-slozite-nesrozumitelne-uz-od-stareho-rima/>

zajímalo. Spíš se jim fakt, že jim klienti ve věcech, jimž nerozumí, plně důvěřují, prostě jenom hodí a využívají jej ke zdůvodnění svého, často nadřazeného chování.

1.2. Role architektury ve společnosti

„Vždy byla odrazem doby, mluvil z ní určitý charakter společnosti (její vrstvy, národa), stávající hospodářský systém, stav i myšlení epochy. (...) V architektonické tvorbě se tak projevuje nejen osobnost tvůrce, ale i oficiální a skryté myšlení doby, životní sloh a stav společnosti.“¹⁰

Současný vztah společnosti k architektuře je zvláštní. Lidé o architektuře ví, žijí v ní a denně se s ní setkávají. Velký zájem o architekturu ale většinová společnost neprojevuje. Existující architektura a vystavěné prostředí jsou pasivně přijímány a hlasy z veřejnosti bývají slyšet pouze v případech extrémní nespokojenosti s určitým záměrem. Vděku či zpětné vazby se však architekti dočkají málokdy. Nicméně všichni teoretici architektury se shodují, že význam architektury je mimořádný, protože architektura spoluvytváří náš svět a zásadně ovlivňuje naše životy. Jak tedy docílit toho, abychom dospěli k pochopení smyslu architektury?

Architekt Petr Stolín v jednom z rozhovorů uvedl, že architekt by měl být napřed o velký krok před společností a současným uvažováním. Je to proto, že projektuje stavby na několik generací dopředu a musí uvažovat do budoucnosti. Vizionářské projekty se ale obvykle nesetkávají s nadšením, protože pro lidi je to něco nového a nezvyklého, tedy divného.¹¹ Nakonec jsou to ale přesně ty nadčasové stavby, které s odstupem času oceňujeme nejvíce. Stejně tomu nejspíš bude i v případě mateřské školy,¹² kterou navrhoval zmiňovaný Petr Stolín, jejíž atypičností se zpočátku všichni báli, ale už v průběhu realizace se reakce zklidnily a nyní se nevšední stavba setkává s převážně pozitivními ohlasy.

Zdá se, že problémem dnešní společnosti je to, že se málo orientujeme do budoucnosti. Hodně se obracíme do minulosti, velký důraz klademe na přítomnost, ale málo myslíme na to, co bude za několik desítek let. V současné době jsme svědky masové stavební produkce, která je hnána především ekonomickými zájmy a které ve

---

¹⁰ SCHMEIDLER, Karel. *Sociologie v architektonické a urbanistické tvorbě*. 2. vyd. Brno: Zdeněk Novotný, 2001, s. 9-13.

¹¹ STOLÍN, Petr. [online] Podcast jizerské *ticho #07: Petr Stolín [citováno 4. 7. 2019] Dostupné z: <https://podcasts.apple.com/cz/podcast/jizerské-ticho/id1435977087>

¹² Mateřská škola Nová Ruda ve Vratislavicích nad Nisou, realizace r. 2018.

většině případů chybí hlubší koncepční základ. Tato situace je způsobena nejen touhou po maximalizaci ekonomického zisku a nevelkým zájmem o kvalitu realizovaných staveb, ale možná i nedostatečnou regulací územního rozvoje, která je mnohdy chaotická a všelijak ohýbaná různými projekty na míru.

Melková spojuje nynější krizi role architektury se stavem současné společnosti, kdy čelíme krizi jednotlivce i společenství jako celku. Tuto krizi provází pocit vykořeněnosti a neschopnosti ztotožnit se s prostředím, ve kterém se odehrávají naše životy.¹³ Architektura v sobě nesla od počátku historie lidské civilizace humanistický rozměr, prostřednictvím kterého formovala společenské paradigma doby, „*vždy nějakým způsobem participovala na stavu společnosti a kultury: jako ztělesnění a artikulace tohoto stavu, jako jeho spolu-iniciace či reflexe anebo jenom skrze víceméně pasivní spolu-přítomnost.*“¹⁴ Dnes se ale tato humanistická role vytrácí, společnost ji od architektury nevyžaduje. Vzniká čistě konzumně orientovaná výstavba neberoucí v úvahu širší kulturní kontext a bez ambice jakkoli přesahovat pouhou utilitární funkci architektury (svoji krásou, ideovým obsahem či etickým rozměrem). Architektonická tvorba se přizpůsobuje společenské poptávce, architektům však často nezbyvá nic jiného. Podle Melkové v současnosti chybí propojení architektonické praxe s teorií, bylo by dobré (opět) zahrnout do procesu navrhování architektonických děl filozofickou rovinu a následně humanistický rozměr realizované architektury vhodně komunikovat se širokou společností a ovlivnit tak vnímání role architektury, ale třeba i způsob jejího užívání.¹⁵

Je otázkou, zda architektura znovu nalezne vlastnosti a významy přesahující pasivní služebnou funkci a bude společností vnímána, případně i využívána jako významný konstituující prvek. Byl by to vlastně návrat k antickému chápání architektury podle Vitruvia, který formuloval tři základní principy architektonického díla: *utilitas* (užitek), *firmitas* (pevnost) a *venustas* (krása), jež vyjadřují povahu architektury.¹⁶ Je to především estetický rozměr architektury, který umožňuje architekturu nejen užívat, ale i prožívat.¹⁷

---

¹³ MELKOVÁ, Pavla. *Humanistická role architektury*. Řevnice: Arbor vitae, 2016, s. 19.

¹⁴ Tamtéž, s. 22.

¹⁵ Tamtéž, s. 19-46.

¹⁶ KOHOUT, Michal. *Forma sleduje smysl / na okraj architektury*. Praha: Obec širšího společenství českých unitářů, 2016, s. 31.

¹⁷ MELKOVÁ, Pavla. *Humanistická role architektury*. Řevnice: Arbor vitae, 2016, s. 27.

1.3. Vliv prostoru na člověka

Vlivem prostoru na lidi i na společnost jako takovou se zabývá mnoho vědních disciplín, například sociologie hledající souvislosti mezi hmotným prostředím a sociálními jevy a procesy, jež se v něm odehrávají. Postupně se začaly objevovat různé dílčí sociologické disciplíny s architekturou bezprostředně související: sociologie a antropologie města, sociologie bydlení, psychologie životního prostředí a sociální ekologie, které obracejí svoji pozornost na psychologické a sociologické jevy v kontextu prostředí.¹⁸ Poznatky z těchto oborů pak mohou být využity nejen v sociologii, ale též v architektuře, čerpá z nich teorie i typologie architektury a urbanismu. Dnes je již naprosto běžné, že architekti i urbanisté se sociology spolupracují, častá je jejich kooperace například v oblasti sociálního bydlení. Na základě takové mezioborové spolupráce vznikla například metodika sociálního bydlení,¹⁹ kterou zpracovala Fakulta architektury ČVUT ve spolupráci se Sociologickým ústavem Akademie věd ČR a Masarykovým ústavem vyšších studií ČVUT.

Při rozhovorech s architektky, které jsem měla možnost vést, opakovaně zaznívala myšlenka, že by architekti měli vždy spolupracovat s budoucími uživateli daného prostoru. V případě navrhování škol by měli zapojit učitele, projekty nemocnic a jiných typů zdravotnických zařízení by zase měli konzultovat s lékaři. Což o to, architekti by chtěli, ale z druhé strany mají zatím jen málokdy kladnou odezvu. V některých oblastech světa a v některých oborech už se tak sice děje, protože všechny zúčastněné strany již objevily kouzlo a efektivitu takové mezioborové spolupráce, častější je ale pořád nezáměr a chybějící vůle se spolupodílet. V České republice je situace taková, že architekti by s odborníky z daných oblastí spolupracovali rádi a projekt s nimi ve všech fázích konzultovali, nicméně dotyční specialisté ještě nejsou příliš zvyklí do podoby architektonického díla zasahovat. Respektive zadavatel do projektu mluví, jeho připomínky se ale obvykle týkají pouze vnější podoby a především finanční nákladnosti stavby.

---

¹⁸ SCHMEIDLER, Karel. Sociologie v architektonické a urbanistické tvorbě. 2. vyd. Brno: Zdeněk Novotný, 2001, s. 13.

¹⁹ *Sociální bydlení: Příprava projektů. Certifikovaná metodika* [online] Ministerstvo práce a sociálních věcí [citováno 18. 4. 2019] Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/33062/Methodika_Socialni_bydleni-priprava_projektu.pdf

1.4. Sepětí moci a architektury

O tom, že architektura byla vždy úzce spjata s mocí, není pochyb. Nejen, že výstavbu budov veřejných institucí zpravidla inicioval, vedl a financoval stát, ale byl to také stát, resp. jeho představitelé, tedy ti, kteří byli u moci, kdo určoval nebo minimálně významně ovlivňoval podobu těchto architektonických děl i celkovou podobu měst a obcí včetně veřejného prostoru. Jednotlivci, rodiny, případně další menší skupiny obyvatelstva sice mohli a stále mohou stavět domy, chaty a další stavby soukromého charakteru plně podle svých představ (samozřejmě za dodržení stavebních předpisů) a za určitých okolností mohou mít vliv i na podobu a rozložení svých obcí či městských částí, ale jen těžko mohou ovlivnit komplexní podobu prostředí, v němž se pohybují.

Vliv na podobu architektury měly vždy především vládnoucí skupiny. A to nejen proto, že mají pravomoc o výstavbě a jejím financování rozhodovat, ale zejména proto, že skrze architekturu mohou ovlivňovat atmosféru ve společnosti, vyvolávat v lidech specifické nálady a architekturou ztělesňující určité hodnoty celkově společnost formovat.

Zajímavá je myšlenka architektonického nacionalismu, který se na našem území začal projevovat zejména po vzniku samostaného státu v roce 1918 a v letech následujících. Nejen, že bylo třeba v té době vybudovat sídla řady veřejných institucí, ale především se symbolicky odstříhnout od habsburské monarchie a i skrze architekturu definovat a vyjádřit naši národní identitu. Tato příležitost však nakonec příliš využita nebyla. Vybíral uvádí, že autoři museli tehdy především obhajovat pojetí svých děl před politickými a hospodářskými orgány a úvahy o podobě nové české a slovenské architektury byly upozadněny.²⁰ Někteří tvůrci se však „typicky národní architektonické formy“ charakterizující československý národ hledat snažili. Mezi ně patřil Pavel Janák, který se pokusil vyjádřit naši národní identitu v několika architektonických studiích, zejména v návrhu parlamentních budov na Letné, jejich realizaci mu však stát neumožnil.²¹ Vybíral dále uvádí i příklad architekta Gočára, autora mnoha projektů veřejných staveb navržených v „národním modu“, z nichž však byla realizována pouze budova Legiobanky.²² Vybíral zmiňuje také projekt Právnické fakulty UK Jana Kotěry, který je podle něj vzácným příkladem syntézy nadčasových klasicistních principů a

---

²⁰ VYBÍRAL, Jindřich a Vendula HNÍDKOVÁ. Architektura a politická moc. In: BARTLOVÁ, Milena, Jindřich VYBÍRAL a kol. Budování státu: reprezentace Československa v umění, architektuře a designu. Praha: UMPRUM, 2015, s. 3.

²¹ Tamtéž, s. 4.

²² Budova na adrese Na Poříčí 1046/24, Praha, dnes známá jako Palác Archa.

slovanského svérázu. Architekti, kteří zastávali názor, že je třeba budovat architektonické symboly národní identity, postrádali u zástupců státu zájem a vůli takovou symboliku vytvářet, pozornost však nenacházeli ani u veřejnosti, která se k tomu stavěla spíše lhostejně. Během první republiky se nakonec prosadily především funkcionalistické projekty, oproštěné od jakéhokoli symbolismu. Například v projektu architektů Krejčara, Roškota a Zázvorky, z něž se po realizaci na Letné stalo sídlo Nejvyššího účetního kontrolního úřadu,²³ byla představa tradiční reprezentace programově potlačena.²⁴ Na druhou stranu, při pohledu na tuto budovu si lze představit určitou symboliku i přes její přísně puristický charakter. Možná právě ona strohost a symetričnost vyjadřuje určitý stereotyp a neměnnost úřednické práce, která měla za zdmi této budovy probíhat. Myslím si, že toto je zrovna ten případ, kdy zadavatel hleděl pouze na funkčnost budovy a ekonomické aspekty realizace a žádné zvláštní požadavky na vnější podobu stavby neměl, tudíž to byl architekt, kdo mohl budově vtisknout určitý výraz v duchu svého vkusu a tehdejších trendů. Vybíral uvádí, že převaha účelového myšlení nad symbolickou reprezentací budov se však nesetkávala s velkými ohlasy, naopak byl tento přístup často kritizován, a to i ze strany mladších architektů. Zlom v postoji státu k využívání architektury nastal po únoru 1948. Političtí představitelé po vzoru Sovětského svazu uchopili architekturu jako nástroj politické propagandy, podle Vybírala nebyla architektura nikdy dříve „*tak cílevědomě, bezvýhradně a nezakrytě postavena do služeb politické moci.*“²⁵ Ukázkovým příkladem „sovětizace“ byl podle Vybírala především hotel International v pražských Dejvicích, věžová stavba jakožto typický znak metropolí východního bloku. Vybíral však dodává, že v socialistickém režimu se monumentální „architekturou moci“ staly i školy a školky, kulturní domy či obytné objekty, z hlediska symboliky státu dříve naprosto nezajímavé druhy staveb. Pokud mám zhodnotit vývoj vztahu politická moc – architektura po roce 1989, jako první mě napadá slovo chaos. V době vzniku samostatné České republiky, kdy se formoval demokratický politický systém, byla více než vhodná doba k tomu zformulovat národní a kulturní identitu Čechů a zhmotnit ji i skrze vystavěné prostředí. Namísto toho však panovala „devadesátková“ uvolněnost, kdy bylo možné vše. Bylo to období nevkusu a kýče, kdy se i skrze architekturu provokovalo a dávalo najevo, kolik má kdo peněz. Budov veřejných institucí

---

²³ Nynější sídlo Ministerstva vnitra, lidově přezdíváné „kachlíkárna“.

²⁴ VYBÍRAL, Jindřich a Vendula HNÍDKOVÁ. *Architektura a politická moc*. In: BARTLOVÁ, Milena, Jindřich VYBÍRAL a kol. *Budování státu: reprezentace Československa v umění, architektuře a designu*. Praha: UMPRUM, 2015, s. 6.

²⁵ Tamtéž, s. 7.

se v té době stavělo poměrně málo a když, tak byla jejich realizace vedena především s důrazem na utilitárnost a ekonomickou výhodnost. Fenomémem 90. let bylo také rozsáhlé budování bankovních domů a spořitelen. Podle dokumentu Chrámy peněz²⁶ představovaly právě bankovní domy a spořitelny jednu z vůbec nejčastějších stavebních typologií té doby. Jednou z nejvýraznějších budov porevolučního období je bezpochyby Tančící dům na Rašínově nábřeží, jehož stavba byla realizována díky zahraničnímu investorovi. Projekt architektů Franka Gehryho a Vlady Miluniće v sobě také nese výraznou symboliku. Návrh Tančícího domu byl inspirován slavnými tanečníky Fredem Astairem a Ginger Rogersovou, autor Vlado Milunić nicméně uvedl, že dům měl především symbolizovat stav československé společnosti, která se rozpochybovala z totalitní strnulosti.²⁷

1.5. Budovy nesoucí význam

„We are representing things to ourselves and others all the time; it is the way we understand the world around us. Without representation, we could find no meaning in the world.“²⁸

1.5.1. Vídeňská Ringstraße

Skvělým příkladem, jak využít toho, že architektonická díla mohou nést nějaký význam a vyjadřovat určitou symboliku, je Ringstraße ve Vídni. Projekt výstavby této slavné vídeňské třídy byl jedním z největších svého druhu a ve své době byl velkou záležitostí.

K myšlence vybudovat Ringstraße vedl politicko-sociální vývoj v tehdejší habsburské monarchii, jak píše Dospělová ve své bakalářské práci.²⁹ Ringstraße vznikla na místě bývalých hradeb poté, co císař František Josef I. nařídil jejich zbourání. Volné místo mělo být využito k výstavbě reprezentativního bulváru, jenž měl propojit vnitřní a vnější část města. Na projekt Ringstraße čili Okružní třídy byla vypsaná mezinárodní

---

²⁶ Dokumentární film Martina Hrubého a Jany Pavlové z roku 2014. Dostupné z: <https://artycok.tv/26306/chramy-peneztemples-money>

²⁷ Rozhovor s Vladem Milunićem [online] In: Stavbaweb.cz, 2008. [citováno 3. 5. 2019] Dostupné z: <https://www.stavbaweb.cz/tanici-dm-3505/clanek.html>

²⁸ DAVIES, Colin. *Thinking about Architecture: An Introduction to Architectural Theory*. London: Laurence King Publishing, 2011, s. 22.

²⁹ DOSPĚLOVÁ, Veronika. *Ringstrasse jako výkladní skříň monarchie. Politicko-sociální aspekty přestavby Vídně na přelomu století*. Praha. 2010. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí práce PhDr. Jiří Rak, s. 8.

architektonická soutěž, jíž se účastnilo přes osmdesát architektů a urbanistů. Předložené soutěžní plány pak posuzovala speciálně ustavená komise, která vybrala deset nejlepších návrhů, jež postoupily do užšího výběru. Ty byly následně posuzovány pěti subkomisemi, které je vždy hodnotily podle konkrétních hledisek. Následně byly vybrány tři nejlepší návrhy, přičemž mezi nimi nebylo stanoveno žádné pořadí, výsledný plán, který byl poté vypracován, tudíž zohledňoval prvky všech oceňovaných projektů. Kupka zdůrazňuje, že celý proces od pověřovacího příkazu císaře Františka Josefa I., přes vypracování základního plánu až po jeho definitivní přijetí trval pouze 286 dní,³⁰ což lze vzhledem k rozsahu projektu považovat za výjimečně krátkou dobu.

Budovy na Ringstraße jsou postaveny v duchu historismu, architektonického slohu čerpajícího z historie, rozšířeného zejména v 19. století. Pro tento architektonický styl je typické přebírání prvků z jiných uměleckých epoch (zejména gotiky, renesance, baroka a klasicismu), případně jejich vzájemné kombinování. Na Ringstraße sice byly využity moderní technologické postupy a materiály, ideově se však architektura vídeňské Okružní třídy navrácí do historie a inspiraci hledá ve starších architektonických stylech. Záměrem bylo pomocí architektonického ztvárnění vystihnout poslání jednotlivých budov. Jedná se o stavby významné, na Ringstraße stojí převážně budovy veřejných institucí nebo budovy sloužící veřejnému účelu. Jednou z vůbec nejvýraznějších je budova parlamentu, která je inspirována architekturou helénistického období starověkého Řecka a odkazuje na klasickou řeckou demokracii jako ideální formu vlády. Novogotická radnice má zase symbolizovat občanskou hrdost a „vyjadřovat návrat liberální Vídně ke kořenům svobodné středověké pospolitosti.“³¹ Neorenesanční budova vídeňské univerzity je pak jasným ztělesněním vzdělanosti a rozkvětu věd a kultury. Velkým přínosem výstavby Ringstraße bylo kromě kulturního obohacení také výrazné rozšíření městské zeleně, podél Okružní třídy vzniklo několik městských parků (Burggarten, Volksgarten, Stadtpark a další), díky nimž dnes Vídeň patří k metropolím s velkým podílem zeleně v samém centru města.

---

³⁰ KUPKA, Jiří. *Historie vídeňské Ringstraße*. In: *Urbanismus a územní rozvoj*. Brno: 2010, roč. 13, č. 4/2010, s. 11.

³¹ DOSPĚLOVÁ, Veronika. *Ringstrasse jako výkladní skříň monarchie. Politicko-sociální aspekty přestavby Vídně na přelomu století*. Praha. 2010. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí práce PhDr. Jiří Rak, s. 27.

Budova rakouského parlamentu

Když jde člověk po Ringstraße, je to skutečně jako by procházel dějinami. Někdo by mohl namítat, že historismus je styl bez fantazie, který nepřináší nic nového. Inovace však může být právě v tom umět připustit, že některé historické přístupy zůstaly nepřekonány a je dobré si z nich vzít to nejlepší a připomenout to současným i budoucím generacím. Budovy stojící na Ringstraße jsou estetickým ztvárněním podstaty různých oblastí společenského zájmu a Ringstraße jako celek je fascinujícím příkladem, jak výmluvná architektura může být.

1.5.2. Sakrální architektura

S výraznou symbolikou jsou spjaty i stavby sakrálního charakteru. Je to pochopitelné – duchovno se svojí abstraktností a nehmatatelností určité zpřítomnění a přiblížení lidem skrze zhmotnění architekturou vyžaduje. Tradičními náboženskými symboly v architektuře jsou kostely s půdorysem ve tvaru kříže, kupole symbolizující nebesa nebo věže mířící do výše k Bohu. Dalo by se ale říci, že v podstatě všechny architektonické prvky sakrálních staveb mají určitý symbolický význam.

Samostatnou kapitolou je sakrální architektura Svaté země. Melková uvažuje nad tím, že symbolika kostela se zde rozvíjí ve dvou rovinách. Kostel je nejen místem pro setkávání s Bohem, ale také připomínkou svatých příběhů, které se na těchto místech odehrály, a slouží tak jako památník symbolizující hodnoty našeho společenství.³²

---

³² MELKOVÁ, Pavla. *Prožívat architekturu*. Řevnice: Arbor vitae, 2013, s. 83-84.

Údajně již raní teologové zastávali názor, že lidé mohou být efektivněji formováni architekturou než prostřednictvím Písma. „Protože jsme bytosti, které se řídí smysly, mají duchovní principy lepší šanci posilnit naše duše, budeme-li je přijímat očima, a ne rozumem. Můžeme se naučit více o pokoře, když budeme pozorovat uspořádání dlaždic, než když budeme číst evangelium, a více o povaze laskavosti z vitrážového okna než ze svaté knihy.“³³

---

³³ DE BOTTON, Alain. *Architektura štěstí: tajné umění zařídit si život*. Zlín: Kniha Zlín, 2010. Tema (Kniha Zlín), s. 114.

2. ARCHITEKTURA A PRÁVO

Příklady, jak právo v praxi využívá architekturu, je mnoho. Já se v následující části zaměřím na stavby, které s právem bezprostředně souvisejí, u jejichž architektury hraje roli především symbolika, a na kriminologickou prevenci, která je na architektuře a urbanismu založená. Zatímco první pohled na vztah práva a architektury je filozofující a spíše teoretický, ve druhém případě jde o přímou součinnost těchto oborů s praktickým uplatněním v praxi.

2.1. Stavby reprezentující právo

Staveb souvisejících s právem je obrovské množství. Když bychom nad tím uvažovali v širším pojetí, bylo by možné mezi takové stavby zařadit v podstatě všechny budovy veřejných institucí, počínaje Pražským hradem jako sídlem prezidenta, přes budovy Poslanecké sněmovny a Senátu, budovy ministerstev i ústředních správních úřadů jako jsou Národní bezpečnostní úřad, Úřad vlády ČR či Český statistický úřad, budovy krajských a obecních úřadů, až po budovy Policejního prezidia i všech dalších útvarů Policie ČR. Všechny tyto instituce jsou totiž s právem spjaty, jsou dokladem existence právního státu a jejich fungování je striktně upraveno právními předpisy. Já se však v této kapitole zaměřím pouze na některé budovy. Věnovat se budu místům, kde je právo vyučováno (právnícké fakulty), aplikováno (soudy) a vynucováno (věznice).

2.1.1. Právnícká fakulta Univerzity Karlovy

Jednou z prvních budov spjatých s právem, s nimiž jsem se setkala, byla samozřejmě budova Právnícké fakulty v Praze. Ta je přímo ukázkovým příkladem toho, jak může architektura dokonale ztělesňovat smysl, pro který byla postavena.

Budova stojící v centru Prahy na náměstí Curieových slouží svému účelu od roku 1931. Do té doby probíhala výuka právnícké fakulty v prostorech Karolína. Byl to právě kapacitní nedostatek, který v roce 1907 vedl tehdejšího rektora UK, profesora Jaroslava Hlavu, k zadání vypracování projektu nové ústřední budovy univerzity na vltavském nábreží nedaleko dnešního Čechova mostu. Projekt měl být svěřen „významnému architektu české národnosti“, vybrán byl proslulý architekt Jan Kotěra. Projektem budovy právnícké fakulty se Kotěra zabýval po celý zbytek svého života, postupně zpracoval několik variant, od původně secesní stavby dospěl nakonec k neoklasicistní podobě. Realizace stavby se však již nedočkal, rok před jejím zahájením zemřel. Projekt převzal

Kotěřův přítel a spolupracovník Ladislav Machoň, který do původního návrhu Jana Kotěry příliš nezasahoval, pouze jej doplnil svými návrhy vybavení interiéru. Původní záměr, že naproti české právnické fakultě bude postavena fakulta německá, byl po první světové válce opuštěn. Od roku 1931 dodnes slouží stavba výuce a vědecké činnosti PFUK, a to bez výraznějších stavebních zásahů. Větší stavební úpravy proběhly pouze v porevolučním období, kdy byla zrekonstruována knihovna a po roce 2000, kdy byla realizována půdní vestavba v dosud nevyužitých prostorech.³⁴

Budova, která bývá někdy označována jako „chrám práva“, působí skutečně velkolepým dojmem. Svojí majestátností vyvolává v lidech respekt, možná i strach. K tomu přispívají zejména „ostře řezané“ rysy budovy, obrovské atrium vytvářející pocit téměř nekonečného prostoru a též zvolené materiály, všudypřítomná žula dodává interiéru značnou strohost a odtazitost. Budova celkově působí velmi chladným a nekompromisním dojmem a málokdo se v ní asi cítí útulně. Myslím, že není úplnou náhodou, čím si budova PFUK během své historie prošla. Roli v tom podle mého názoru hrála nejen strategická poloha budovy, ale i její architektura – budova může v jistých momentech působit stejně děsivě jako určité události našich dějin.

Budova Právnické fakulty UK

---

³⁴ KUKLÍK, Jan. *Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze*. Praha: Havlíček Brain Team, 2008, s. 39-46.

Různé stavby v nás mohou vyvolávat různé pocity. Některé budovy mohou například působit laskavě, vyvolávat v nás pocity bezpečí a jistoty, či štěstí. To ale nejspíš nebude případ budovy PFUK. Tento fakt však nemusí být nutně negativní. To, že nám určité prostředí evokuje autoritu, v nás může posílit třeba přirozené dodržování nějakého řádu a respektování pravidel. Což je zrovna na právnické fakultě rozhodně žádoucí.

2.1.2. Justiční areál v Brně

Brněnský justiční areál, v němž dnes sídlí Městský soud v Brně, Okresní soud Brno-venkov a též Městské státní zastupitelství v Brně a Okresní státní zastupitelství Brno-venkov, není ani tak zajímavý z hlediska architektonického pojetí, ale nechvalně proslul především předraženou výstavbou a jí předcházejícímu výběrovému řízení. Vzhledem k tomu, že se náklady na výstavbu oproti původnímu předpokladu téměř ztrojnásobily, zabýval se stavbou brněnského justičního areálu Nejvyšší kontrolní úřad. Ten provedl kontrolu hospodaření s finančními prostředky státu vynaloženými na přípravu a realizaci výstavby Justičního areálu v Brně a po jejím skončení uvedl, že celková nevhodnost této investiční akce byla způsobena jak chybami Krajského soudu v Brně, jež byl investorem akce, při řízení projektu, tak nekoncepční a nedůslednou kontrolou ze strany Ministerstva spravedlnosti. Dle zjištění NKÚ³⁵ nebyla s vybraným uchazečem uzavřena smlouva o dílo na projektovou dokumentaci, která by byla v souladu se zadáním a vybranou nabídkou a v níž by byl projektant zavázán k dodržení jím nabídnutých parametrů, čímž došlo k porušení zákona o veřejných zakázkách.³⁶ Projekt byl velmi nevhodný, řešení bylo náročné z architektonického a stavebního hlediska, i z hlediska použitých materiálů, zařízení a interiérů. Vady v projektové dokumentaci ve smyslu nevhodného řešení byly během realizace už jen obtížně odstranitelné. Nedostatkem bylo především to, že při zpracování záměru nebyly vyhodnoceny jednotlivé varianty řešení tak, aby bylo zvoleno optimální řešení. Rozpočet k projektové dokumentaci předpokládal náklady na realizaci stavby ve výši přesahující 2,1 miliardy Kč, narozdíl od částky 805 milionů Kč uvedené projektantem v nabídce

---

³⁵ Tisková zpráva NKÚ. *Výstavba Justičního areálu v Brně stála podle NKÚ skoro třikrát více, než měla.* [online] In: Nku.cz, 2008. [citováno 8. 5. 2019] Dostupné z: <https://www.nku.cz/cz/pro-media/tiskove-zpravy/vystavba-justicniho-arealu-v-brne-stala-podle-nku-skoro-trikrat-vice--nez-mela-id3802/>

³⁶ Zákon č. 40/2004 Sb., o veřejných zakázkách.

v zadávacím řízení. Původní cíl realizovat výstavbu justičního areálu za částku 768 milionů Kč se tedy nepovedlo naplnit ani vzdáleně.

Česká komora architektů uvedla, že se v tomto případě jednalo o skrytou architektonickou soutěž. Jestliže zadavatel nepostupoval tradičním způsobem, tj. nevypsal řádnou architektonickou soutěž, měl zpracovatele projektové dokumentace vybrat v otevřeném řízení na nadlimitní zakázku. Projektant byl však vybrán prostřednictvím tzv. soutěžního dialogu, který v té době ještě české právní předpisy neupravovaly.³⁷

V souvislosti s výstavbou justičního areálu byl trestně stíhán soudce Jaromír Pořízek, tehdejší předseda Krajského soudu v Brně. Pořízek se měl dopustit zneužití pravomoci veřejného činitele, porušování povinností při správě cizího majetku a porušování závazných pravidel hospodářského styku tím, že zadal zakázku bez výběrového řízení. Krajský soud v Ostravě nicméně Pořízka v roce 2016 zprostil obžaloby a Vrchní soud v Olomouci toto rozhodnutí v loňském roce potvrdil.³⁸

Brněnský justiční areál, respektive jeho projekt provázal také autorskoprávní spor. Zadavatel totiž před tím, než vybral zpracovatele projektové dokumentace, oslovil čtyři architektonické ateliéry ke zpracování studie justičního areálu. „Vítězná“ studie autorů Aleše Buriana, Gustava Křivinky a Petra Stojana, která byla vybrána jako nejvhodnější, byla poté součástí zadávací dokumentace s podmínkou, že projekt musí tuto studii respektovat. Autorská práva autorů studie však nebyla nijak ošetřena. Výsledný projekt společností Centroprojekt Zlín a VPÚ Deco se až na fasádu, která byla kompletně změněna, od původní studie téměř nelišil. Spor autorů studie a autorů projektu justičního areálu skončil u Krajského soudu v Brně, který rozhodl ve prospěch trojice Burian, Křivinka, Stojan. Autorům projektové dokumentace byla uložena povinnost zaplatit licenční odměnu a dále obdobnou částku jako satisfakci za poškození autorů, celkem ve výši 14,3 milionů Kč.³⁹

Případ justičního areálu v Brně ukazuje, že právo sice může být nositelem spravedlnosti a může mít ušlechtilé cíle, že může tyto cíle a svoji podstatu demonstrovat skrze architekturu, která je důstojná a transparentní, ztělesňující ideály justice, ale stačí

---

³⁷ *Justiční areál v Brně.* [online] In: Cka.cz, 2005. [citováno 8. 5. 2019] Dostupné z: https://www.cka.cz/cs/souteze/neregulerni/justicni_palac_brno051019

³⁸ *Kdo může za předražený justiční palác v Brně? Krajský soudce Pořízek ne, řekl soud.* [online] In: Ceskatelevize.cz, 2018. [citováno 8. 5. 2019] Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2378263-kdo-muze-za-predrazeni-stavby-justicniho-palace-krajsky-soudce-porizek-ne-rekl-soud>

³⁹ *Justiční palác v Brně: přehlídka nešvarů při zadávání veřejných zakázek.* [online] In: Archiweb.cz, 2010. [citováno 8. 5. 2019] Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/n/domaci/justicni-palac-v-brne>

jeden přešlap (v tomto případě chybný postup při zadání zakázky na zpracování projektové dokumentace) a celý koncept a filozofie práva se v tu chvíli rozpadá jako domeček z karet. Každé takové pochybení nabourává důvěru společnosti ve spravedlnost a ve spravedlivou justici. Je smutné, že stavba, která by měla být symbolem transparentnosti, byla postavena netransparentním způsobem.

2.1.3. Věznice

Budovy vězeňských zařízení jsou zhomotněním podstaty práva. Vyjadřují, že platí určité právní normy, jejichž dodržování je státem vynutitelné. Když jedinec stanovená pravidla poruší, je odsouzen a za trest poslán do vězení, kde je na nějaký čas zbaven svobody. Při pohledu na věznici si mnohý potenciální pachatel, jenž uvažuje o spáchání něčeho protizákonného, uvědomí, co by mohlo následovat. Věznice tedy fungují jako určitý varovný symbol pro možné kriminálníky, zároveň jsou vnímány společností jako takové ztělesnění spravedlnosti a zadostiučinění, reprezentují zaslouženou odplatu. Symbolika vězení je obrovská. Důležité však není jen to, jak vypadají věznice navenek, zásadní je i jejich vnitřní podoba a to, jak působí na lidi v nich uzavřené. Těmto aspektům vězeňské architektury se budu věnovat v dalších částech této práce.

2.2. Kriminologická prevence

„Od myšlenky, že fyzická forma prostředí úzce souvisí s naším chováním, je jen malý krok k pokusu snažit se lidské chování skrze fyzické prostředí vědomě usměrňovat. To eventuálně může vést až k představě, že prostřednictvím konstrukce správného prostředí lze také konstruovat správnou společnost.“⁴⁰

Jednou z oblastí, jež bezprostředně souvisí s právem a která využívá architekturu a urbanismus jako účinné nástroje, je kriminologie. Konkrétně se jedná o environmentální kriminologii, která zkoumá chování pachatele v prostředí vytvářejícím příležitosti k páčání trestné činnosti.⁴¹ Tento kriminologický směr vychází z premisy, že na kriminalitu má přímý vliv prostor, v němž je páčána. V praxi čerpá z poznatků environmentální kriminologie především urbanistická koncepce prevence kriminality

---

⁴⁰ KRISTEK, Jan. *Architektony cesty aneb Moci, kde jsi?* ERA21: Pod kontrolou. Brno: 2016, roč. 19, č. 04/2016.

⁴¹ GRIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ a kol. *Kriminologie*. 4.vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 66.

prostřednictvím tvorby prostředí, anglicky Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED), která navazuje na myšlenky sociálního inženýrství Jane Jacobs. CPTED se soustředí na architektonická a urbanistická opatření, která mají odradit potenciální pachatele od trestné činnosti nebo jim ji minimálně zkomplikovat a která mají vést k posílení bezpečnosti určitého prostředí.⁴²

Gřivna uvádí, že původní pojetí CPTED formuloval kriminolog C. R. Jeffery, podle nějž jsou lidé ovlivňováni fyzickým prostředím, v němž se nacházejí, a vhodnou manipulací tohoto prostředí tak lze dosáhnout žádoucího chování a naopak eliminovat chování nežádoucí.⁴³ Současná koncepce CPTED pak podle Gřivny navazuje na myšlenky architekta Oscara Newmana. Ten se zabýval vlivem struktury výstavby na míru kriminality a v roce 1972 formuloval teorii hájitelného prostoru (Defensible space theory). Newman věřil, že prostřednictvím dobře navrženého prostředí je možné eliminovat některé sociální problémy a v teorii hájitelného prostoru popsal, jak předcházet kriminálně patogenním jevům právě vhodným plánováním výstavby a její struktury.

Metoda CPTED je americkým Národním institutem pro prevenci kriminality definována jako „*nástroj vhodného designu a efektivního využití zastavěného prostředí, vedoucího ke snížení strachu z kriminality a jejího výskytu a ke zlepšení kvality života.*“⁴⁴ Základními designovými koncepty modelu CPTED jsou podle Barilika dohled a kontrola přístupu. Cílem dohledu je zajistit sledování cizích lidí v prostoru tak, aby se maximalizovalo riziko odhalení a dopadení potenciálních pachatelů. Dohled může být 1) organizovaný (posílení policejních hlídek), 2) mechanický (lepší osvětlení) či 3) přirozený (vhodné rozmístění oken). Cílem kontroly je omezení příležitosti páchat trestnou činnost. Kontrola může být opět 1) organizovaná (vrátný), 2) mechanická (zámky) nebo 3) přirozená (vhodné rozmístění oken). Záměrem těchto opatření je též podpořit u lidí smysl pro ochranu společného prostředí.⁴⁵ Barilik uvádí, že zatímco mezi architekty a urbanisty se povědomí o metodě CPTED utvořilo poměrně rychle a prevence

---

⁴² GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ a kol. *Kriminologie*. 4.vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 71.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ BARILIK, Igor. N. *Environmentální kriminologie: Prostředí a jeho role při páčání kriminality*. Praha: Leges, 2015, s. 141.

⁴⁵ Tamtéž.

kriminality skrze design prostředí se v oblasti urbanistického plánování etablovala záhy, ze strany kriminologů není zájem o CPTED nijak výrazný.⁴⁶

Vztahem zločinnosti a vystavěného prostředí se zabývá rovněž rakouský teoretik architektury Michael Zinganel. Ten se zamýšlí nad tím, do jaké míry je dnešní architektura ovlivněna strachem z kriminality a jakým způsobem se proti zločinnosti brání. S jistou nadsázkou dospěl k názoru, že společnost má dnes dvě základní preventivní strategie, jak se skrze architekturu a urbanismus kriminalitě bránit. Jednou z nich je obrana pomocí izolace, tj. lidé se uchylují do obrněného, nenarušitelného prostoru, v němž jsou izolováni od vnějšího nebezpečného světa. Budují si své domácí bunkry a schovávají se před riziky z vnějška. Druhou strategií je úplný opak, totiž to, že je vše transparentní a každé potenciální nebezpečí je monitorováno. Veřejný prostor je maximálně pod dohledem, vše je osvětleno a nikde nejsou žádná zákoutí či skrýše, každý pohyb je viditelný. Lidé se svými pohledy hlídají navzájem, což má zabránit porušování pravidel.⁴⁷

Téměř nikdy však není možné kompletně přebudovávat městské čtvrti či dokonce celá města tak, aby bylo zabráněno nevhodnému chování a kriminalitě, to by byl utopistický plán ve skutečnosti jen těžko realizovatelný. Fenomémem dnešní doby se ale pomalu stává tzv. nepřátelská architektura, jejímž cílem je prostřednictvím městského designu zabránit využívání veřejného prostoru nežádoucím způsobem.⁴⁸ Nepřátelská architektura využívá maličkostí, drobných úprav a aplikování různých prvků, které mají disciplinovat a usměrňovat chování určité skupiny lidí, obvykle problematické (bezdomovci, drogově závislí, mladiství apod.). Příkladem mohou být třeba opatření v okolí stanice Praterstern ve Vídni. Město zde instalovalo lavičky, které jsou zhotoveny tak, aby na nich nebylo možné ležet (jsou krátké, jsou rozděleny na více částí s různou výškou sedadla, jsou rozděleny područkami apod.). Nicméně to vypadá, že tato opatření situaci v problémové oblasti Praterstern nevyřešila a přítomnosti nežádoucích osob (především bezdomovců) nezamezila. Jako reakce na tento postup města vznikl umělecký projekt Opatření proti bezdomovcům (Maßnahmen gegen Obdachlose),⁴⁹ který „se snaží veřejnosti prezentovat opatření, která byla na stanici aplikována za účelem

---

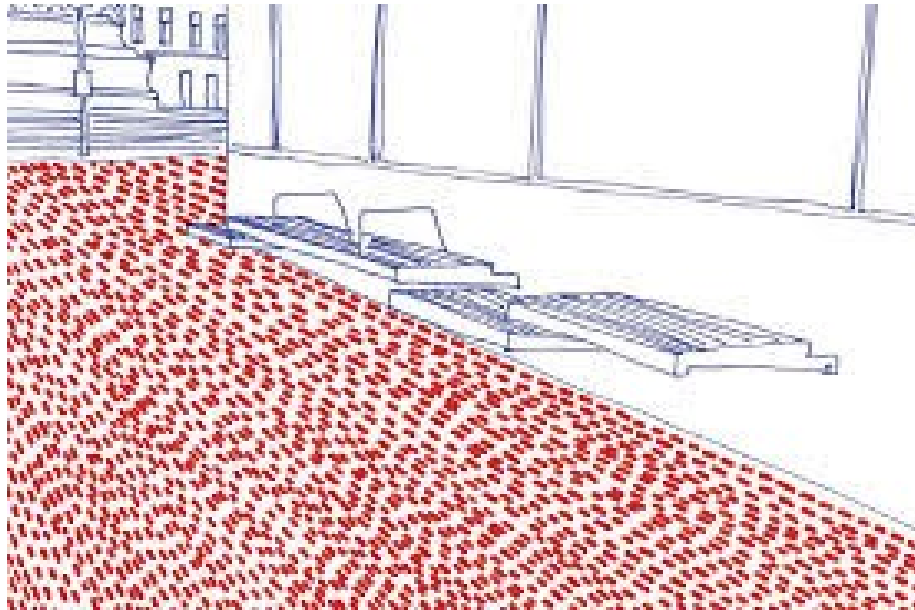
⁴⁶ BARILIK, Igor. N. *Environmentální kriminologie: Prostedí a jeho role při páchaní kriminality*. Praha: Leges, 2015, s. 142.

⁴⁷ ZINGANEL, Michael. *Zločin se vyplácí*. In: BŘEZOVSKÁ, Markéta a Jan KRISTEK (eds.). *Boj o prostor: Architektura jako společenská praxe*. Zlín: ARCHA, 2013, s. 121.

⁴⁸ PLÁŠKOVÁ, Karolína. *Nepřátelská architektura*. In: ERA21: Pod kontrolou. Brno: 2016, roč. 19, č. 04/2016, s. 76-77.

⁴⁹ www.cargocollective.com/massnahmen

*pronásledovat, frustrovat, a tím pádem vyloučit bezdomovce z lokality.*⁵⁰ Cílem projektu bylo rozšířit povědomí veřejnosti o utváření městského prostoru, upozornit na otázky začleňování a vyčleňování některých sociálních skupin atd. Jedna z autorek projektu, studentka architektury Karolína Plášková, se zamýšlí nad tím, do jaké míry je nepřátelská architektura akceptovatelná a kdy už jde o nadměrné omezování určité skupiny lidí a vytváření disciplinárního prostoru založeného na principech „nápravného zařízení“.⁵¹

Maßnahmen gegen Obdachlose

⁵⁰ PLÁŠKOVÁ, Karolína. *Nepřátelská architektura*. In: ERA21: Pod kontrolou. Brno: 2016, roč. 19, č. 04/2016, s. 76-77.

⁵¹ Tamtéž.

3. VĚZEŇSTVÍ

Oborem, v němž se právo přímo střetává s architekturou, je vězeňství. S ohledem na to, že se jedná o jeden z nejvýraznějších projevů průniku práva a architektury, a vzhledem k tomu, že je v této oblasti spolupráce právníků s architekty velký potenciál, budu věnovat této problematice zbylou část své diplomové práce.

Cílem následujících kapitol není poskytnout úplný výčet veškerých teorií o účelu trestu ani bezesbýtku popsat kompletní vývoj trestání. Smyslem je na pozadí historického vývoje zobrazit postupnou proměnu trestu a pokusit se vystihnout jeho podstatu a pojetí v dnešní společnosti.

3.1. Smysl trestu

Každý právní řád má svůj systém trestních sankcí, jež směřují k potlačení kriminálního chování. Smyslem trestněprávního systému je nejen uložení trestu, ale též ochrana společnosti před kriminalitou.

Trestněprávní politika včetně jednotlivých trestů v sobě odráží atmosféru ve společnosti, její kulturní i ekonomickou úroveň.⁵² Smyslem trestního práva je stanovit, které druhy lidského chování mířícího proti nejdůležitějším hodnotám jsou trestnými činy a jaké tresty budou při jejich spáchání uloženy.

Podle Jelínka je trestem právní následek určitého protiprávního jednání vyplývající ze zákona. Podstatou trestu je právní újma, která je pachatelem vnímána jako zlo a podle vůle zákonodárce má být takto přijímána.⁵³ Kuchta uvádí, že pojetí účelu trestu se mění „v závislosti na úrovni právního vědomí, zastávaných sociálních hodnot, reflexe člověka (jeho podstaty, potřeb, vývoje, sociálního postavení, ...) a převládajících filozofických směrů, které vystupují a krystalizují na pozadí určité politické a ekonomické situace.“⁵⁴ Je zřejmé, že účel trestání neustále prochází určitým vývojem, stále však vychází z některé ze základních koncepcí trestu, tj. absolutní či relativní teorie, resp. jejich kombinace v teorii smíšené.

---

⁵² KUČHTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005. Beckovy mezioborové učebnice, s. 184.

⁵³ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 4. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 387.

⁵⁴ KUČHTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005. Beckovy mezioborové učebnice, s. 185.

Absolutní teorie

Podstatou absolutní teorie je odplata, trest se ukládá proto, že bylo spácháno zlo. Smyslem trestu je tedy především potrestání samotné, pachateli náleží za spáchaný trestný čin náležitá odplata. Absolutní teorie vychází z toho, že pachatelovo rozhodnutí spáchat trestný čin je učiněno na základě jeho svobodné vůle a pachatel si je vědom, že bude za své jednání potrestán. Podle Aristotela trest vyvažuje způsobené bezpráví a obnovuje spravedlnost. Rozsah trestu by měl odpovídat rozsahu trestného činu.⁵⁵

Relativní teorie

Zatímco dle absolutní teorie se trestá proto, že bylo spácháno zlo, podle relativní teorie přichází trest proto, aby zlo páčáno nebylo. Cílem trestu je ochrana společnosti a náprava pachatele. Zastánci této teorie chápali trest jako nástroj možného polepšení, zároveň měl působit jako určité odstrašení od budoucího páčání kriminálních činů.⁵⁶

Smíšená teorie

Smíšená teorie v sobě kombinuje prvky absolutní i relativní teorie a zahrnuje jak odplatu, tak i nápravu pachatele. Přestože v moderním přístupu k trestání je kladen stále větší důraz na nápravný charakter trestu, Jelínek píše, že teorie odplaty zažívá určitou renesanci, a to proto, že společnost se v době neustále rostoucí kriminality staví skepticky k rehabilitačním a resocializačním metodám užívaným při zacházení s pachateli a naopak podporuje odplatnou funkci trestání.⁵⁷

3.2. Historický vývoj trestání

Trestání si prošlo během existence lidské civilizace obrovským vývojem a značně se za tu dobu proměnilo. V úplných počátcích byl výkon trestu řízen zásadou „oko za oko, zub za zub“. V rodové společnosti si tak každý chránil svá práva po svém a záleželo na jednotlivci, jaký trest vůči svému protivníkovi zvolí. Smyslem trestu byla odplata, často se objevovala krevní msta. Postupně se objevovaly tresty sakrálního charakteru, jejichž účelem bylo zejména odstrašení, a ty byly následně doplňovány tresty vyhlášenými státem. Postihováno bylo zejména zdraví pachatelů (mrzačící tresty a

---

⁵⁵ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 4. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 388.

⁵⁶ Tamtéž, s. 389.

⁵⁷ Tamtéž.

tresty smrti), už ve starověku se objevovaly ale i tresty majetkové.⁵⁸ Kuchta píše o tom, že zatímco mrzačící tresty byly obvykle analogické ke spáchanému činu (například za pomluvu byl pachateli vyříznut jazyk), u realizace trestu smrti měla vliv nejen závažnost deliktu, ale též společenské postavení pachatele, které mohlo určit způsob realizace takového trestu (Kuchta uvádí jako příklady stětí mečem, zahrabání zaživa nebo naražení na kůl). Trest odnětí svobody údajně nebyl v období starověku užíván, jeho charakteru se však blížilo zotročení pachatele.

Ve starověkém Římě existovalo otroctví pro dluhy, později bylo zavedeno otroctví z trestu. Na základě rozsudku vyneseného trestním soudem se stal odsouzený státním otrokem a musel vykonávat určité veřejné práce. Z tohoto období se také zachovaly zmínky o vězeňství, vězení však v té době sloužilo spíše jako zajišťovací vazba či místo pro výkon trestu vyhladovění. Kuchta uvádí, že zpočátku nebyly pro vězňice stavěny žádné speciální prostory a k tomuto účelu sloužily například i církevní chrámy.⁵⁹

Pro dobu raného feudalismu jsou charakteristické stále přetrvávající přežitky z předstátní společnosti, a to jak co do druhů a způsobů výkonu trestu, tak i svým, nadále spíše soukromým charakterem. Dále převažovala především odstrašující funkce trestu, a to jak směrem k pachateli, tak i jako prevence pro ostatní. Některé tresty jako věznění či označení cejchem naplňovaly též eliminační funkci potrestání a objevovat se začala i nápravná funkce trestu, např. u peněžních trestů, nucených prací nebo krátkodobého odnětí svobody. Uvěznění se postupně stalo alternativou pro tradiční fyzické tresty a vneslo do trestání prvek humánnosti.⁶⁰

Kuchta zmiňuje městská práva Koldínova z roku 1579, jež dokládají existenci vězení v českých zemích. Vězení byla zřizována různými subjekty, existovala vězení církevní, hradní, vojenská, panská a další. Druh vězení byl pak v konkrétním případě dán příslušností pachatele k určitému stavu a též závažností spáchaného provinění. Kuchta uvádí šlechtická vězení, která byla třeba na Pražském hradě, přičemž Černá věž byla určena pro pachatele lehčích provinění, zatímco Daliborka pro pachatele závažnějších deliktů. Političtí vězni byli umístováni na královské hrady či na pevnosti v zahraničí

---

⁵⁸ KUCHTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005. Beckovy mezioborové učebnice, s. 193.

⁵⁹ Tamtéž, s. 194.

⁶⁰ Tamtéž.

(např. Budín). Vězni z řad měšťanů byli uvěznováni podle zámožnosti buď na radnicích či městských věžích, nebo v šatlavách. Zvláštním druhem byla vězení dlužnická.⁶¹

Pohled na vězně se v průběhu dějin proměňoval, postupně začali být vnímáni i jako zdroj práce. Kuchta uvádí, že kolem roku 1500 se ve Středozeří objevily nucené práce, tzv. galeje. V Českých zemích posílaly soudy v závěru 16. století odsouzené stavět pevnosti proti Turkům či na galeje na Dunaj. Rozvíjet se začal také fenomén deportací na jiné kontinenty, nejdříve především z Anglie do Ameriky, po objevení Austrálie mířily lodě s trestanci zejména tam a z Austrálie se tak stala obrovská trestanecká kolonie.⁶²

Velký zlom nastal s příchodem osvícenství, které do trestání a vězeňství vneslo humánnost. Rozvíjet se začala kriminologie jako věda o zločinnosti, z řad představitelů kriminologické školy zaznívaly také první návrhy na reformu trestání. Kuchta uvádí, že jedním z prvních kritiků tehdejšího trestního systému byl Thomas More, který poukazyval na nepřiměřenost některých trestů vzhledem ke společenské závažnosti spáchaných činů. Právnický a filozof Charles Louis Montesquieu pak prosazoval nutnost právní jistoty a zákonnosti, nezávislosti soudců, zdůrazňoval zásadu proporcionality spáchaného trestného činu a uloženého trestu a považoval za nezbytné, aby trest plnil zejména výchovnou funkci. Osvícenci byli také prvními, kdo požadoval určitou ochranu pachatelů a její zákonné zakotvení, a to s odkazem na právo na život, základní občanské právo každého člověka.⁶³

Na myšlenky osvícenství navázala tzv. klasická škola, v čele s jejím zakladatelem, právníkem Cesarem Beccariou, který formuloval své myšlenky v díle *O zločinech a trestech*. Beccaria byl zastáncem proporcionality mezi trestným činem a trestem a v udělování trestů prosazoval alespoň formální spravedlnost. Zdůrazňoval účel trestu, kterým je podle něj především ochrana společnosti, nikoli působení utrpení odsouzenému. Beccariovy myšlenky se promítly do tehdejšího zákonodárství, trestní právo bylo kodifikováno a v zákonících byla zakotvena zásada přiměřenosti i zásada zákonnosti. Kuchta uvádí jako příklad takového zákona josefínský Všeobecný zákoník o zločinech a trestech z roku 1781, jenž byl názory Beccariy výrazně ovlivněn. Kromě zavedení zásady přiměřenosti lze za výrazný posun, který tento zákoník přinesl, považovat také zrušení tortury a nahrazení mrzačících trestů a trestu smrti trestem nucených prací.

---

⁶¹ KUCHTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005. Beckovy mezioborové učebnice, s. 194-195.

⁶² Tamtéž, s. 195.

⁶³ Tamtéž.

Tento zákoník již také znal zásady *nullum crimen sine lege* a *nulla poena sine lege* a obsahoval taxativní výčet trestných činů, seřazených dle společenské nebezpečnosti.⁶⁴

Ve vězeňství se začalo stále více promítat hledisko možné převýchovy pachatele, společnost si uvědomila, že odplatný a ochranný charakter trestu uvěznění už není dostačující. Trest odnětí svobody postupně vytlačil všechny ostatní druhy trestů a v 18. století byl již téměř jediným trestním prostředkem.⁶⁵

Během 18. a 19. století se trest uvěznění modifikoval do své tradiční podoby, v jaké jej známe v podstatě dodnes. Vznikla penologie, samostatná vědní disciplína zabývající se trestáním a jednotlivými druhy trestu, zejména trestem odnětí svobody. V tomto období se také zformovaly základní penologické systémy, které Kuchta definuje jako „*souhrn zásad, postupů, podle nichž je vykonáván trest odnětí svobody a od kterých se očekávalo dosažení změny (nápravy) chování vězněného provinilce*“.⁶⁶ Cílem bylo nalézt nejúčinnější penologický systém, který by vedl k dosažení potřebné převýchovy a nápravy odsouzeného. Jednotlivé penologické systémy mají odlišný přístup k odsouzenému a zacházení s ním. Mezi čtyři základní typy penologických systémů patří pensylvánský systém, auburnský systém, smíšený klasifikační systém a progresivní systémy.

Pensylvánský systém (izolační)

Pensylvánský systém má své kořeny ve Philadelphii, kde vznikl ve věznici hvězdicovitého typu. Prostřednictvím architektury věznice bylo dosaženo izolace vězněných, každý byl v cele sám a skrze psychickou a sociální izolaci měl sebepoznáním a trýznivým zpytováním svého svědomí dospět k nápravě. Izolace měla též předcházet útěkům z věznice a kriminální nákaze mezi vězni. Negativním projevem pensylvánského systému bylo zhoršení psychického i fyzického stavu vězňů.⁶⁷

Auburnský systém (systém mlčení)

Auburnský systém vznikl ve věznici Auburn ve státě New York. V tomto systému byla izolace uplatňována jen částečně, v noci. Během dne pak vězni pracovali ve společných dílnách a při práci museli dodržovat úplné mlčení, přičemž kázeň byla

---

⁶⁴ KUCHTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005. Beckovy mezioborové učebnice, s. 195-196.

⁶⁵ Tamtéž, s. 196.

⁶⁶ Tamtéž, s. 198.

⁶⁷ Tamtéž, s. 198-199.

zajišťována těžkými tělesnými tresty. V Evropě fungoval na podobném principu tzv. genfský systém, názvem odkazující na věznic v Genfu ve Švýcarsku.⁶⁸

Smíšený klasifikační systém (ženevský)

Smíšený systém v sobě kombinuje prvky pensylvánského a auburnského systému, doplněné o klasifikaci odsouzených dle určitých vnějších znaků. Odsouzení byli rozdělováni podle věku, pohlaví, délky trestu, charakteru trestného činu, počtu předešlých trestů, dosažené úrovně vzdělání, pracovní schopnosti, morálního stavu a možnosti nápravy, resp. nepolepšitelnosti a zdravotního stavu. Inspirací pro klasifikační systém byla věznice v Ženevě, kde byli vězni rozdělováni do čtyř kategorií, odstupňovaných podle závažnosti spáchaných trestných činů, přičemž mezi pachatele nejméně závažné trestné činnosti byli zařazováni i všichni mladiství. Kategorie byly postupné, pokud vězeň projevoval známky nápravy, mohl být přeřazen do mírnější kategorie. V ženevském systému byly také povolovány návštěvy, které mohly mít na nápravu vězně kladný vliv.⁶⁹

Jiným typem smíšeného systému byl systém obermayerovský, který kombinuje nepřetržité zaměstnávání, vzdělávání a pozitivní působení vězeňského personálu za neustálého přísného dohledu. Cílem tohoto přístupu bylo především vypěstovat a udržet u vězňů disciplínu.⁷⁰

Progresivní systémy

Podstatou progresivních systémů je myšlenka, že odsouzený by měl během výkonu trestu projít různými stupni přísnosti režimu s ohledem na vývoj jeho chování a postupnou nápravu (progres). Variantami tohoto pojetí jsou anglický a irský progresivní systém. V anglickém progresivním systému vykonával vězeň první část svého trestu v samovazbě, poté byl přeřazen do druhého stupně, kde vykonával spolu s ostatními vězni veřejnou práci, za kterou byl podle druhu činnosti diferenciovaně odměňován, a v závěrečné fázi, poté, co vykonal tři čtvrtiny svého trestu, byl vězeň propuštěn na svobodu, kde byl však i nadále pod dozorem a v případě nedodržení řádného chování byl vzat zpátky do vězení, aby zde vykonal zbytek uloženého trestu. Irský progresivní systém obsahoval ještě jeden stupeň navíc, kam byli vězni umisťováni v poslední fázi výkonu

---

⁶⁸ KUČKA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005. Beckovy mezioborové učebnice, s. 199.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Tamtéž, s. 200.

trestu před propuštěním. V tomto stupni fungoval uvolněný režim, vězni měli lepší práci za lepší odměnu a především zde nebyli uzavřeni a dozorcí na ně dohlíželi beze zbraní. Tato fáze pak končila podmíněným propuštěním.⁷¹

3.3. Vězeňský systém v ČR

V následující kapitole nejprve stručně shrnu vývoj vězeňství v Československu a České republice a poté se budu věnovat soudobému českému vězeňství, jeho právní úpravě a současnému stavu a též koncepčním plánům do budoucna.

3.3.1. Historie

Když v roce 1918 přebíralo Československo vězeňský systém od rozpadající se rakouské monarchie, bylo dle Hály vězeňství ve velmi špatném stavu,⁷² nicméně v meziválečném období se jej poměrně dařilo zlepšovat a „*od tradice pouhého drilu a elementárního školství přešlo k výchovnému a kulturně mravnímu působení na vězně, které již mělo systémový a pragmatický charakter*“.⁷³ Pozitivní vývoj však přerušila druhá světová válka, následovaná obdobím represe v 50. letech, kdy byl potlačen humanistický přístup a trestní právo bylo naopak státem zneužíváno k dosahování politických cílů a převýchově odpůrců tehdejšího režimu. Přístup k vězňům, zcela izolovaným od vnějšího světa, byl v té době velmi militantní a vyžadována od nich byla důsledná kázeň a dril. Světlym okamžikem byla 70. léta, kdy se projevovaly snahy některých odborníků spjaté s činností Výzkumného ústavu penologického, ty však byly začátkem 80. let potlačeny. Následoval pád komunistického režimu, který přinesl do vězeňství značný chaos. Hála uvádí, že na jednu stranu začal působit všeobecný tlak na nápravu justičních nespravedlností, vedoucí i ke vzpourám ve věznicích, na druhou stranu byly věznice prostoupeny „*tísnivou atmosférou spojenou s morálním a profesním rozkladem vězeňského personálu, který již nemohl aplikovat předchozí militantní, represivní praxi*“⁷⁴ a který byl zároveň jen stěží ochoten změnit svůj přístup vůči vězňům tak, aby reflektoval moderní přístupy k vězeňství. Hála ale píše, že počátkem 90. let proběhly poměrně radikální čistky a velká část příslušníků tehdy ještě Sboru nápravné

---

⁷¹ KUČHTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005. Beckovy mezioborové učebnice, s. 200-201.

⁷² HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005, s. 36.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Tamtéž, s. 37.

výchovy byla propuštěna a vystřídána lidmi novými. Postupně se formovala současná Vězeňská služba České republiky a vězeňský systém procházel transformací. Byla vypracována koncepce vězeňství,⁷⁵ jež měla zohlednit mezinárodní vězeňské standardy. Hála uvádí, že právě tvorba této koncepce a její následná realizace byla zásadním krokem v procesu humanizace českého vězeňství.⁷⁶

3.3.2. Současnost

Výkon trestu odnětí svobody upravuje zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, jehož aktuální novelizované znění je účinné od 1. října 2017. Právě poslední novela, která byla přijata v souvislosti s novelou trestního zákoníku,⁷⁷ přinesla v oblasti vězeňství významné změny. Došlo totiž ke změně diferenciaci věznic, z původních čtyř typů, tj. 1) věznice s dohledem, 2) věznice s dozorem, 3) věznice s ostrahou a 4) věznice se zvýšenou ostrahou,⁷⁸ byly zachovány dva, a to: 1) věznice s ostrahou a 2) věznice se zvýšenou ostrahou.⁷⁹ Vnější diferenciaci věznic byla tedy zredukována na dva režimy zabezpečení a u věznic s ostrahou byla zároveň zavedena diferenciaci vnitřní, tj. rozdělení věznic na oddělení podle stupně zabezpečení: 1) nízký stupeň zabezpečení, 2) střední stupeň zabezpečení a 3) vysoký stupeň zabezpečení.⁸⁰ Výhodou zavedení vnitřní diferenciaci věznic je podle Generálního ředitelství Vězeňské služby lepší diferenciaci odsouzených na základě kriminogenních hledisek a vlastního penitenciárního posouzení. „*Věznice může systémově a strukturovaně zhodnotit všechny relevantní údaje týkající se trestní minulosti odsouzeného a vybrané, tzv. specifické trestné činnosti, míry rizika opětovného selhání vyplývající z aktuální trestné činnosti odsouzeného, stupeň a povaha narušení odsouzeného, nevykonaná ochranná opatření, průběh předchozích výkonů trestů, hrozba útěku a další trestní řízení, celkový počet nepodmíněných trestů, celkový počet porušení*

---

⁷⁵ Koncepce vězeňství z roku 1991.

⁷⁶ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005, s. 37.

⁷⁷ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

⁷⁸ § 56 odst. 1 TZ, ve znění účinném do 30. 9. 2017:

- (1) Nepodmíněný trest odnětí svobody se vykonává diferencovaně ve věznici:
- a) s dohledem,
  - b) s dozorem,
  - c) s ostrahou, nebo
  - d) se zvýšenou ostrahou.

⁷⁹ § 56 odst. 1 TZ, v aktuálním znění.

⁸⁰ § 12a zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.

*(alternativních trestů) a další významné skutečnosti (např. nenastoupení VTOS).*⁸¹ Existence různě „přísných“ oddělení může vězně také lépe motivovat ke kázi a vzornému chování. Právě motivace přesunu na oddělení s mírnějším režimem, která vede vězně k dobrému chování, může přispět k osvojení zodpovědného a disciplinovaného chování a celkové nápravě vězně. Vnitřní diferenciaci také umožní umístění odsouzených podle programů zacházení, což usnadní flexibilní realizaci těchto programů.

O vnější diferenciaci, tedy zda bude odsouzený umístěn do věznice s ostrahou nebo do věznice se zvýšenou ostrahou, rozhoduje soud. Do věznice se zvýšenou ostrahou je zařazen pachatel, jemuž byl uložen výjimečný trest, jenž byl odsouzen za trestný čin spáchaný ve prospěch organizované zločinecké skupiny, jemuž byl uložen trest odnětí svobody v délce minimálně osm let za spáchání zvlášť závažného zločinu nebo jenž byl odsouzen za úmyslný trestný čin a během posledních pěti let uprchl nebo se pokusil uprchnout z vazby, výkonu trestu nebo výkonu zabezpečovací detence. Do věznice s ostrahou jsou pak zpravidla zařazováni ostatní odsouzení.⁸² Soud má zároveň možnost umístit pachatele do jiného typu věznice, než do jaké by měl být umístěn podle výše zmíněných kritérií, a to zejména s ohledem na závažnost trestného činu a na stupeň a povahu narušení pachatele, pokud má soudce za to, že v jiném typu věznice bude nápravné působení na vězně zaručeno lépe.⁸³ O zařazení v rámci vnitřní diferenciaci pak rozhoduje ředitel věznice,⁸⁴ v níž je odsouzený umístěn, a to na základě doporučení odborné komise, která provedla vyhodnocení míry vnějšího a vnitřního rizika u odsouzeného. Vnější riziko vyjadřuje míru nebezpečnosti odsouzeného pro společnost, a to především vzhledem k trestné činnosti, za níž byl odsouzen, délce trestu a formě zavinění, v potaz je brán též případný předchozí pobyt ve výkonu trestu. Vnitřní riziko vyjadřuje míru rizika ohrožení bezpečnosti během výkonu trestu s vzhledem k individuální charakteristice odsouzeného, zohledňující zejména povahu trestné činnosti, nevykonaná ochranná opatření, průběh předchozích výkonů trestu a možnou hrozbu útěku.⁸⁵ V odborné komisi, jež vyhodnocuje míru vnějšího a vnitřního rizika, zasedá vedoucí oddělení výkonu trestu, resp. oddělení výkonu vazby a trestu, případně jiný zaměstnanec tohoto oddělení pověřený ředitelem věznice, dále psycholog, speciální pedagog, sociální pracovník, vychovatel a případně další zaměstnanci Vězeňské služby

---

⁸¹ *Přínosy nové vnější diferenciaci.* [online] In: Vscr.cz [citováno 9. 5. 2019] Dostupné z: <https://www.vscr.cz/o-nas/zmena-vnejsi-diferenciaci/prinosy-nove-vnejsi-diferenciaci/>

⁸² § 56 odst. 2 TZ.

⁸³ § 56 odst. 3 TZ.

⁸⁴ § 12b odst. 2 ZVTOS.

⁸⁵ § 12a odst. 3 ZVTOS.

určení ředitelem věznice. Komise vydá doporučení k umístění odsouzeného, které předá řediteli věznice.⁸⁶

Změna vnější diferenciaci věznic by dle důvodové zprávy k novele zákona měla přispět k vytvoření vhodných podmínek pro resocializaci odsouzených a snížení rizika opakování trestné činnosti. Současně bude důsledněji uplatňováno doporučení Evropských vězeňských pravidel č. 51.4, podle nějž musí být vězeň umístěn v takových bezpečnostních podmínkách, které odpovídají aktuálnímu stupni rizika. Přínosem by mělo být též očekávané snížení rozhodování soudů o přerazování vězňů do jiného typu věznice.⁸⁷

V České republice je v současnosti 35 věznic a v nich pracuje přes 11 000 zaměstnanců. Ke dni 7. srpna 2019 bylo ve věznicích umístěno celkem 21 478 osob, z toho 19 584 osob ve výkonu trestu, 1 800 osob ve vazbě a 94 osob v detenci.⁸⁸

Stav k 1. 7. 2019	Muži	Ženy	Mladiství	Cizinci	Celkem
Počet vězných osob	19566	1720	85	1806	21604
Počet obviněných	1654	123	18	514	1777
Počet chovanců	85	9	N/A	3	94
počet odsouzených	17827	1588	67	1259	19415
S ostrahou nízký	817	230	N/A	73	1047
S ostrahou střední	5019	619	N/A	264	5638
S ostrahou vysoký	10857	707	N/A	780	11564
Se zvýšenou ostrahou	1072	27	N/A	139	1099
Počet doživotně odsouzených	43	3	N/A	N/A	46

Statistické údaje Generálního ředitelství VSČR

Z celkového počtu 35 věznic jich je 25 „běžných“ a 10 vazebních. Mimo to ještě vězeňská služba provozuje 2 detenční ústavy. Zde je kompletní výčet všech vězeňských zařízení:

⁸⁶ § 12b odst. 1 ZVTOS.

⁸⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 58/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. [online] In: Vlada.cz [citováno 9. 5. 2019] Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/urad-vlady/poskytovani-informaci/poskytnute-informace-na-zadost/Priloha-c--3---Duvodova-zprava-k-novelizovanemu-zneni-trestniho-zakoniku.pdf>

⁸⁸ Týdenní statistické hlášení Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR ke dni 7. 8. 2019 [online] In: Vscr.cz [citováno 8. 8. 2019] Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2019/08/TSH-7.-8.-2019.pdf>

Věznice

- Bělušice
- Břeclav
- Heřmanice
- Horní Slavkov
- Jiřice
- Karviná
- Kuřim
- Kynšperk nad Ohří
- Mírov
- Nové Sedlo
- Odolov
- Opava
- Oráčov
- Ostrov
- Pardubice
- Plzeň
- Příbram
- Rapotice
- Rýnovice
- Stráž pod Ralskem
- Světlá nad Sázavou
- Valdice
- Vinařice
- Všehrady
- Znojmo

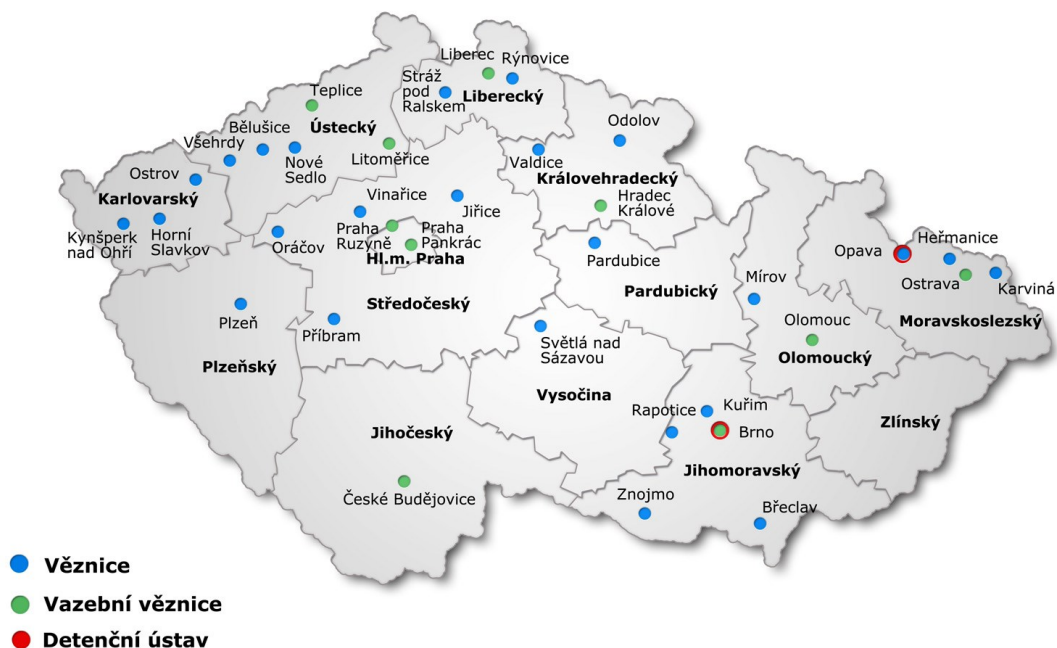
Vazební věznice

- Brno
- České Budějovice
- Hradec Králové
- Liberec
- Litoměřice
- Olomouc
- Ostrava
- Praha Pankrác
- Praha Ruzyně
- Teplice

Ústavy pro výkon zabezpečovací detence

- Brno
- Opava

Věznice, vazební věznice a detenční ústavy v ČR

Správou věznic je pověřena Vězeňská služba České republiky, ozbrojený bezpečnostní sbor zřízený zákonem č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážích České republiky. Vězeňská služba zajišťuje výkon vazby, výkon zabezpečovací detence a výkon trestu odnětí svobody a dále též ochranu pořádku a bezpečnosti při výkonu soudnictví a správě soudů a při činnosti státních zastupitelství a Ministerstva spravedlnosti.⁸⁹ Organizačními jednotkami VSČR jsou generální ředitelství, vazební věznice, věznice, ústavy pro výkon zabezpečovací detence, Střední odborné učiliště a Akademie Vězeňské služby. V čele VSČR je generální ředitel, který je jmenován a odvoláván ministrem spravedlnosti.⁹⁰ Generální ředitel jmenuje a odvolává ředitele, kteří stojí v čele ostatních organizačních jednotek Vězeňské služby.⁹¹ VSČR spravuje a střeží vazební věznice, věznice a ústavy pro výkon zabezpečovací detence, střeží, převádí a eskortuje vězněné osoby, skrze programy zacházení soustavně působí na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody tak, aby byly vytvořeny předpoklady pro jejich řádný život po propuštění, a též provádí výzkumnou činnost v oblasti penologie a získané poznatky využívá v praxi.⁹² Mezi další úkoly VSČR zákon svěřuje například vytváření podmínek pro pracovní činnost vězněných osob a provozování hospodářské činnosti za účelem

⁸⁹ § 1 odst. 1 zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážích České republiky.

⁹⁰ § 1 odst. 2 zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážích České republiky.

⁹¹ § 1 odst. 4 zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážích České republiky.

⁹² § 2 odst. 1 písm. a) až e) zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážích České republiky.

zaměstnávání těchto osob⁹³ (např. vlastní výrobní činnost – kovovýroba, dřevovýroba atp.) nebo zabezpečení vzdělávání příslušníků VSČR a civilních zaměstnanců (Akademie vězeňské služby) a též vzdělávání vězňených osob (Střední odborné učiliště).⁹⁴ Vězeňská služba plní také úkoly justiční stráže, tedy zajišťuje pořádek a bezpečnost v soudních budovách, v budovách státních zastupitelství a v budovách ministerstva.⁹⁵

Generální ředitelství zajišťuje řízení, organizaci a kontrolu VSČR, plní též úkoly státní správy v oblasti vězeňství. Současným generálním ředitelem vězeňské služby je genmjr. PhDr. Petr Dohnal.

Vazební věznice slouží k výkonu vazby tak, aby plnila zákonem stanovený účel a byla vykonávána v souladu s právními předpisy. Vazba je vykonávána v obvyklém celovém režimu i v režimu zmírněném, v němž se vězňené osoby mohou v určitou dobu volně pohybovat a stýkat s ostatními osobami na oddělení.

Věznice slouží k výkonu trestu odnětí svobody, aby plnil zákonem stanovený účel a byl vykonáván v souladu s právními předpisy. Od roku 2017 existují dva typy věznic podle vnějšího zabezpečení, a to věznice s ostrahou a věznice se zvýšenou ostrahou. Věznice s ostrahou jsou dále vnitřně děleny na tři oddělení podle stupně vnitřního zabezpečení. Mimo základní typy věznic jsou zřízeny též ženské věznice a věznice pro mladistvé.

Ústavy pro výkon zabezpečovací detence slouží k zajištění terapeutického a výchovného působení na chovance. Výkon zabezpečovací detence probíhá v ústavech s ostrahou a s léčebnými, psychologickými, vzdělávacími a rehabilitačními programy. Tyto ústavy jsou zřízeny při Vazební věznici Brno a Věznici Opava.

Akademie Vězeňské služby ČR poskytuje příslušníkům a zaměstnancům VSČR základní kvalifikaci nutnou pro plnění služebních a pracovních úkolů a nabízí i možnost dalšího rozvoje jejich odborných znalostí. Akademie se též podílí na výzkumu v oblasti penologie.

Střední odborné učiliště Vězeňské služby ČR je výchovně-vzdělávací zařízení, které vězňeným osobám umožňuje doplnění základního vzdělání, doplnění či rozšíření kvalifikace prostřednictvím vzdělávacích kurzů a v učebních a studijních oborech je připravuje na výkon povolání a odborných činností.

---

⁹³ § 2 odst. 1 písm g) a h) zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážce České republiky.

⁹⁴ § 2 odst. 1 písm k) zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážce České republiky.

⁹⁵ § 2 odst. 1 písm. f) zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážce České republiky.

Zdravotnická služba Vězeňské služby ČR zajišťuje zdravotní péči vězněným osobám, ale i příslušníkům a zaměstnancům VSČR.

Zotavovny Vězeňské služby ČR jsou zřízené k letní a zimní rekreaci a rehabilitaci příslušníků a zaměstnanců VSČR. Kromě toho organizují pracovní porady a školení.⁹⁶

3.3.3. Koncepce českého vězeňství

Koncepce vězeňství do roku 2025, kterou vypracovalo Ministerstvo spravedlnosti ve spolupráci s Vězeňskou službou ČR a která byla představena v lednu roku 2016, je historicky prvním koncepčním materiálem v oblasti vězeňství, který byl schválen vládou. To dává dokumentu, jenž navazuje na předchozí Koncepci rozvoje českého vězeňství do roku 2015,⁹⁷ významnou váhu a ukazuje, že v České republice existuje vůle v oblasti vězeňství něco dělat. Na koncepci se podílelo zhruba 50 odborníků z Ministerstva spravedlnosti i jiných ministerstev, Vězeňské služby ČR, Probační a mediační služby a dalších institucí, včetně akademických a nestátních, kteří společně vypracovali rozsáhlý materiál, jenž mapuje současný stav českého vězeňství, označuje problematická místa a stanovuje, jakými způsoby mají být nedostatky současného systému odstraněny a zvýšena efektivita trestu odnětí svobody. Materiál je charakteristický svým multidisciplinárním a meziresortním přístupem, který nahlíží na vězeňství v širším pojetí, což je zásadní změnou oproti dřívějšímu přístupu. Podle tehdejšího ministra spravedlnosti Roberta Pelikána se pozornost obrátila na samotného vězně, na jeho převýchovu a nápravu, zatímco dříve bylo toto jen okrajové téma a řešila se především otázka, jak by měli být vězni střeženi. „*Koncepce vězeňství má být o tom člověku, o vězni. O tom, jak zajistit, aby se do vězení už nikdy nevrátil,*“⁹⁸ řekl k tomu Pelikán.

Cílem pracovní skupiny, která koncepci zpracovávala, bylo vytvoření obecného dokumentu státní politiky, „*který na příštích deset let deklaruje východiska, cíle a konkrétní nástroje pro ČR v oblasti vězeňství*“⁹⁹ a který bude zohledňovat též mezinárodněprávní a lidskoprávní aspekty, vyplývající ze standardů Evropských vězeňských pravidel, z doporučení Výboru OSN proti mučení a Evropského výboru pro

---

⁹⁶ *Informační brožura Vězeňské služby ČR pro rok 2018.* [online] In: Vscr.cz [citováno 9. 5. 2019] Dostupné z: https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2019/01/infobrozura_web.pdf

⁹⁷ https://www.justice.cz/documents/12681/762277/koncepce_do+roku_2015+%282%29.pdf/74d6fdaf-b5c0-4165-a853-efe2a84a68f6

⁹⁸ *Nová koncepce vězeňství stojí na vzdělávání a zaměstnávání lidí za mřížemi* [online] In: Ceskatelevize.cz [citováno 6. 6. 2019] Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1651300-nova-koncepce-vezenstvi-stoji-na-vzdelavani-a-zamestnavani-lidi-za-mrizemi>

⁹⁹ Koncepce vězeňství do roku 2025, s. 4.

zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání i z judikatury Evropského soudu pro lidská práva.¹⁰⁰

V úvodu koncepce jsou formulovány její strategické cíle, mezi nimi například zvýšení skutečné zaměstnanosti osob ve výkonu trestu odnětí svobody, podpora zaměstnávání osob propuštěných z VTOS, funkční systém vzdělávání vězněných osob navázaný na zaměstnávání vězněných osob a s funkčním přesahem do období po skončení VTOS, aktivní personální politika, která do vězeňství přiláká kvalitní a motivované zaměstnance, posílení samostatnosti odborného personálu, přiměřená standardizace programů zacházení, udržení dostupnosti zdravotních služeb ve vězeňských zařízeních, standardizovaný systém účinné odborné pomoci uživatelům návykových látek, zajištění bezpečného prostředí ve věznicích, snížení recidivy trestné činnosti prostřednictvím účinné práce s odsouzenými a propuštěnými z VTOS a vytváření prostředí k jejich úspěšné reintegraci, komplexní systém propojení penitenciární a postpenitenciární péče a programů prevence kriminality, a stabilní právní rámec umožňující bezproblémové fungování vězeňství, reagující na moderní výzvy a zajišťující naplnění smyslu a účelu trestu.¹⁰¹

Koncepce je rozdělena do devíti kapitol, které zpracovávalo devět pracovních podskupin. Kapitoly jsou následující:

- Zaměstnávání
- Vzdělávání
- Programy zacházení a SARPO
- Zdravotnictví
- Drogy a jiné závislosti
- Bezpečnost
- Resocializace propuštěných vězňů, návaznost na prevenci a postpěči
- Financování vězeňství
- Legislativní změny v oblasti vězeňství

---

¹⁰⁰ Koncepce vězeňství do roku 2025, s. 4.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 6-7.

Každá kapitola je členěna na pět částí: 1) úvod, v němž je charakterizována problematika, jíž se kapitola věnuje, dále jsou formulovány 2) strategické cíle, následuje část věnovaná 3) současnému stavu, kde je popsána aktuální situace a též jsou označena problematická místa, další částí je 4) seznam specifických cílů včetně jejich stručného popisu a určení nástrojů k jejich úspěšné realizaci a závěrečnou částí je 5) příběh vězně, kde je vždy na dvou ilustrativních příbězích vysvětlen dopad vězeňského systému na vězně (pan Starý, v jehož výkonu trestu a následné resocializaci se promítají nedostatky současného vězeňství, a pan Nový, na jehož výkon trestu a resocializaci dopadají pozitivní změny, jež si koncepce vytyčila jako své cíle). Myslím, že koncepce je zpracována velmi povedeným způsobem, když ve všech hlavních oblastech dotýkajících se výkonu trestu odnětí svobody jasně pojmenovává problematická místa a navrhuje konkrétní kroky a opatření k jejich odstranění. Příběh vězně v závěru každé kapitoly je pak autentickou ukázkou toho, jak zásadní vliv mohou mít nedostatky nebo naopak zlepšení vězeňského systému na osud vězně.

Příběh pana Starého

Pan Starý je mladý muž, který pochází z neúplné rodiny. Vzdělávání ukončil po absolvování základní školy a živil se brigádami a drobnými krádežemi. Jeho velkým koníčkem a vášní jsou automobily. Bohužel opakovaně byl přistižen při řízení bez řidičského oprávnění. Na základě zjištění, že opakovaně maří účel výkonu trestu a po přičtení problémů s krádežemi mu byl vyměřen trest odnětí svobody do věznice typu s ostrahou.

Zde se z důvodu přeplněnosti věznice a nemožnosti ubytování v souladu se zákonem dostává do prostředí, kde jsou již protřelí více trestaní odsouzení. Navíc je zde skupina vězňů, kteří prostřednictvím mobilního telefonu zajišťují distribuci drog do věznice a pan Starý si díky těmto spoluvězňům vytvoří návyk na pervitin. Kvůli tomu, že je zde oslabená dozorcí služba a vychovatel je nemotivovaný a práce ho nebaví, jsou programy zacházení realizovány pouze formálně a není dodržován vnitřní řád věznice, bují zde druhý život se všemi jeho aspekty. Spanem Starým není pedagogicky zacházeno (kdo by se zahazoval s feťákem, který byl za posledního půl roku dvakrát pozitivní na drogy) a jeho nově získaná závislost na drogách způsobila, že ani nemá zájem se zapojovat do aktivit v rámci oddílu. Jediným jeho zájmem je získat prostředky na nákup drog. Jednoho dne v důsledku abstinčního syndromu napadne dozorce, který kvůli své tělesné zanedbanosti a nepřipravenosti není schopen odvrátit útok a dojde k jeho zranění s následnou pracovní neschopností. Pan Starý dostává další nepodmíněný trest.

Po vykonání trestu odchází pan Starý do prostředí, kde ztratil všechny vazby, záznam v rejstříku trestů mu znesnadňuje sehnat práci a jelikož ve vězení získal návyk na pervitin, dostává se do skupiny narkomanů, se kterými organizuje krádeže a v nejbližší době ho čeká další trestní stíhání....

Příběh pana Nového

Pan Nový je mladý muž, který pochází z neúplné rodiny. Vzdělávání ukončil po absolvování základní školy a živil se brigádami a drobnými krádežemi. Jeho velkým koníčkem a vášní jsou automobily. Bohužel opakovaně byl přistižen při řízení bez řidičského oprávnění. Na základě zjištění, že opakovaně maří účel výkonu trestu a po přičtení problémů s krádežemi mu byl vyměřen trest odnětí svobody do věznice typu s ostrahou.

Zde se dostává do věznice, která je moderní a určená pro výkon trestu prvotrestaných odsouzených. V této věznici je systém ubytování realizován v souladu s moderními trendy. Odsouzeným se zde dostává odpovídajících lidských podmínek a odborného zacházení. Nejsou vystavováni šikaně, vydírání ani jiným aspektům druhého života. Díky kvalitnímu systému zabezpečení se jedná o věznici, ve které nejsou drogy. V kvalitním programu zacházení a při působení specialistů si pan Nový uvědomuje, že jeho stávající životní dráha není tou optimální cestou. V průběhu výkonu trestu absolvuje učební obor a následně je zaměstnán u externího subjektu fungujícího ve věznici. Jelikož zde získal odbornou praxi a externí subjekt má možnosti a zájem zaměstnávat vlastní činností prověřené pracovníky, a tím pan Nový je, dostává se panu Novému možnosti získat zaměstnání i ubytování...

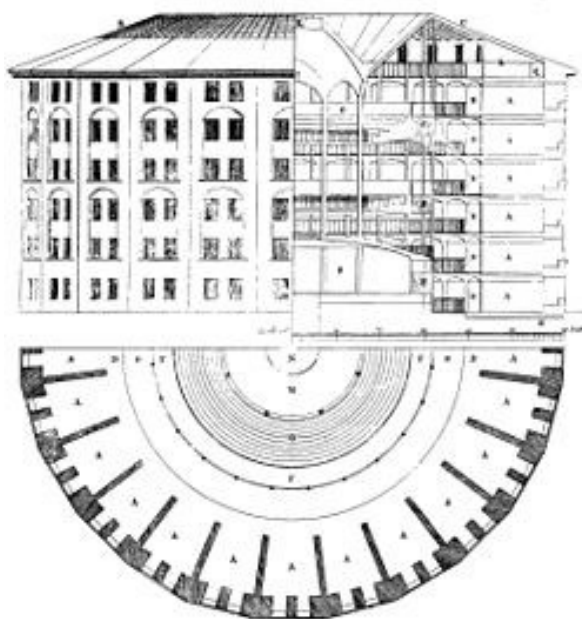
Příběh vězně – kapitola VII. Bezpečnost

Na koncepci navazují akční plány, které zpracovává Ministerstvo spravedlnosti na každý rok a v nichž jsou stanoveny konkrétní cíle a nástroje jejich dosažení a vymezeny časový harmonogram, předpokládaný finanční rámeček, případně i návrhy legislativních úprav.

4. VĚZEŇSKÁ ARCHITEKTURA

Jedním z nedostatků českého vězeňství, který se dotýká téměř všech oblastí, jimž se věnuje Koncepce vězeňství do roku 2025, je nevyhovující stav a stavební dispozice vězeňských zařízení.

Předmětem zájmu teoretiků z různých oborů se věznice a jejich architektura začaly stávat v 18. století. Toto téma se objevovalo zejména v souvislosti s úvahami o komplexní reformě vězeňství, když měly být tehdejší nejčastější způsoby trestání, tj. deportace na jiný kontinent či nucené práce na galejích, vystřídány trestem odnětí svobody vykonávaným ve věznicích. Architekturu věznic se zabýval například filozof a reformátor Jeremy Bentham, autor slavného návrhu panoptikonu z roku 1791. Věznice v jeho pojetí je kruhová budova, po jejímž obvodu jsou umístěny cely a v jejímž středu stojí věž, z níž dozorcí pozorují vězně, aniž by sami mohli být někým z vězňů spatřeni.¹⁰² Smysl takového konceptu vysvětloval Bentham takto: „*Cítit na sobě stále upřené oči dozorce znamená ztrácet puzeň ke zlu a skoro zabraňuje už jen myšlenku na ně.*“¹⁰³

Panoptikon

Panoptikon nebyl v Anglii nikdy realizován, myšlenka centrálního bodu, odkud by byla věznice dozorcí ovládána a monitorována, se však promítla v pozdějších věznicích tzv. hvězdicovitého typu. Tento typ věznic byl rozšířen zejména ve Spojených státech,

¹⁰² VYBÍRAL, Jindřich. *Domy bez fasády*. In: ERA21: Pod kontrolou. Brno: 2016, roč. 19, č. 04/2016, s. 38.

¹⁰³ BENTHAM, Jeremy. *Panopticon*. In: *Works*, díl IV. Edinburgh:1843, s. 60-64. Cit. podle: VYBÍRAL, Jindřich. *Domy bez fasády*. In: ERA21: Pod kontrolou. Brno: 2016, roč. 19, č. 04/2016, s. 38.

jednu takovou však nalezneme i v České republice – jedná se o věznici na Borech v Plzni, jejíž stavba byla dokončena v roce 1878. V závěru 19. století byla na českém území vybudována ještě pankrácká věznice, která se na dlouhou dobu stala poslední stavbou, jež byla navržena jako věznice. Poté nastalo poměrně dlouhé období, kdy byla potřeba nových vězeňských kapacit řešena velmi nešťastně. Zejména v období komunismu, ale i později, byly věznice umisťovány do prostor, které byly zrovna k dispozici. Často se tak vězeními stávaly bývalé kasárny, ústavy či školy.

Vývoj architektury věznic kopíruje vývoj trestání. Postupně se vyvíjí pojetí trestu a jeho účel a tomu je třeba přizpůsobit prostor, v němž má být trest odnětí svobody vykonáván.

4.1. Vliv prostředí na vězně a jeho nápravu

To, že má na člověka a jeho chování vliv prostředí, v němž se zrovna nachází, bylo popsáno už výše. Jinak tomu není ani u vězeňských budov. Naopak, v případě věznic je tento efekt ještě umocněn tím, že lidé pobývají v tomto prostoru nedobrovolně delší čas a nemají možnost podobu tohoto prostředí ovlivnit.

Studie věnující se vlivu prostoru na člověka se dříve zaměřovaly především na budovy související s poskytováním zdravotní péče a sociálních služeb.¹⁰⁴ Dnes již ale nalezneme mnoho prací věnujících se přímo vlivu architektury, resp. designu věznic na vězně a nápravný proces. Například švédská vězeňská a probační služba nechala v loňském roce zpracovat materiál¹⁰⁵ shrnující závěry dostupných studií a akademických prací týkajících se této problematiky.

Aspektů majících vliv na své „obyvatele“ mají vězeňské prostory mnoho. Od velikosti, přes prostorové uspořádání, osvětlení a přístup denního světla, využití materiály, až po výhled z oken či dostupnost přírody. Známý je též pozitivní vliv umění, jehož přítomnost působí na lidi zpravidla příznivě a má terapeutické účinky. Toho využívá například ředitel teplické věznice Petr Blažek, který se výtvarné tvorbě věnuje nejen ve svém volném čase, ale umění tvoří i s odsouzenými přímo ve věznici. Přínos

---

¹⁰⁴ Srov. např. SCHWEITZER, Marc, GILPIN, Laura a Susan FRAMPTON. *Healing Spaces: Elements of Environmental Design That Make an Impact on Health*. The Journal of Alternative and Complementary Medicine. 2004, č. 10(S1), s. 71-83. ISSN: 1075-5535, 1557-7708. nebo DIJKSTRA, Karin, PIETERSE, Marcel a Ad PRUYN. *Physical environmental stimuli that turn healthcare facilities into healing environments through psychologically mediated effects: systematic review*. In: Journal of Advanced Nursing. 2006, č. 56(2), s. 166-181. ISSN: 0309-2402

¹⁰⁵ The Swedish Prison and Probation Service. *How architecture and design matter for prison services: A rapid review of the literature*. Dostupné z: <https://www.kriminalvarden.se/globalassets/publikationer/forskningsrapporter/prison-architecture-and-design.pdf>

vidí především v samotném procesu výtvarné tvorby, během kterého mají vězni čas přemýšlet o sobě, o tom, proč se do vězení dostali a co by mohli v budoucnu udělat jinak. Výtvarný projev odsouzených může být zároveň určitým vodítkem, když často odráží jejich duševní rozpoložení a může tak sloužit jako pomocná diagnostická metoda k vytvoření psychologického profilu. Současně s tím, jak si odsouzení vytvářejí vztah k umění, si formují svůj hodnotový žebříček, který se může od minulosti výrazně proměnit. Navíc si tímto způsobem mohou vězni sami alespoň trochu zpříjemnit prostředí, v němž vykonávají trest odnětí svobody. A nadto je to také určitá forma zpestření jinak stereotypního vězeňského života.¹⁰⁶

Trend, který se v současné době ve vězeňské architektuře prosazuje nejvíce, je určité „znormlizování“ vězeňských budov. Ve skandinávské vězeňské politice funguje normalizace jako klíčový princip.¹⁰⁷ Snahou je vězeňské prostory co nejvíce přiblížit normálnímu prostředí na svobodě tak, aby byla odsouzeným maximálně usnadněna následná reintegrace do společnosti a návrat do reality pro ně nepředstavoval příliš velký šok. Norská věznice Halden, vybudovaná v roce 2010, je považována za nejhumánnější vězení světa. Přestože jde o vězení s maximální ostrahou, není zde jediná mříž a dozorcí jsou beze zbraní. Vězni se mohou v rámci areálu volně pohybovat, jedinou bariérou je vysoká zeď, kterou je věznice obehána. Halden připomíná spíše kampus než věznici v tradičním pojetí. Je zde podpořen komunitní život a vzájemná sociální interakce, obyvatelé deseti až dvanácti cel sdílí společnou kuchyň a obývací pokoj. Všudypřítomné je též umění, jako jsou obrazy, fotografie, ale i graffiti, které vytvořil proslulý norský streetartový umělec Dolk. Architektka z autorského týmu, který věznici Halden vyprojektoval, uvádí, že jedním z častých neblahých důsledků úplné izolace od okolí v tradičních věznicích je odstrižení od reality a s tím spojená ztráta orientace v čase a prostoru.¹⁰⁸ Vězni nevědí, jaká je denní či roční doba, o kontakt s vnějškem často přijdou i na několik let. To se v Haldenu snažili udělat jinak a naopak vězňům umožnili maximální styk s vnějším prostředím (skrže velká okna mohou odsouzení sledovat, jaké je právě počasí, zda se listy na stromech zelenají či zrovna opadávají, při přecházení mezi

---

¹⁰⁶ *Ředitel teplické věznice Petr Blažek vede odsouzené k výtvarné činnosti.* [online] In: [Teplicky.denik.cz](https://teplicky.denik.cz) [citováno 26. 7. 2019] Dostupné z: https://teplicky.denik.cz/zpravy_region/reditel-teplicke-veznice-petr-blazek-vede-odsouzene-k-vytvarne-cinnosti-20190319.html

¹⁰⁷ The Swedish Prison and Probation Service. *How architecture and design matter for prison services: A rapid review of the literature.* [online] In: [Kriminalvarden.se](https://www.kriminalvarden.se/globalassets/publikationer/forskningsrapporter/prison-architecture-and-design.pdf) [citováno 26. 7. 2019] Dostupné z: <https://www.kriminalvarden.se/globalassets/publikationer/forskningsrapporter/prison-architecture-and-design.pdf>

¹⁰⁸ *How Norway designed a more humane prison.* [online] In: [Youtube.com](https://www.youtube.com/watch?v=5v13wrVEQ2M) [citováno 26. 7. 2019] Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=5v13wrVEQ2M>

jednotlivými budovami se mohou nadechnout čerstvého vzduchu nebo ucítit na tváři chladný vítr apod.). Zdá se, v Norsku tento přístup funguje, když se recidiva pohybuje dlouhodobě kolem 20 %.¹⁰⁹ Je sice pravdou, že Norové a obecně Skandinávci mají jinou mentalitu a nelze tedy paušálně říkat, že vše, co funguje tam, bude fungovat i v České republice, nad některými nápady bychom se nicméně zamyslet mohli.

4.2. Věznice Plzeň

Věznice na Borech v Plzni je jedním z nejznámějších vězeňských areálů v České republice. Věznice s charakteristickým půdorysem ve tvaru hvězdice se „proslavila“ především během minulého režimu, kdy sem byli umístováni političtí vězni, mezi nimi Heliodor Píka, Václav Havel či Dominik Duka. V novodobých dějinách si zde část trestu odpykal například Jiří Kájínek, snad nejslavnější český vězeň.

S myšlenkou postavit v Čechách novou věznici přišlo c. k. ministerstvo spravedlnosti v roce 1869. Vězení mělo být umístěno nedaleko Prahy, případně jiného velkého města, podmínkou bylo napojení na železnici a blízkost řeky, což mělo zajistit snadné zásobování věznice a také zaměstnávání vězňů. Do užšího výběru postoupily tři lokality, z nichž byla nakonec vybrána plzeňská lokalita „na Borách“. Vyrůst zde měla věznice s paprskovitým uspořádáním pro 700 až 800 odsouzených, součástí měla být také administrativní budova, kostel a budovy pro vězeňský personál.¹¹⁰ Autory projektu byli vrchní stavební rada ministerstva spravedlnosti Emanuel rytíř Trojan von Bylanow, který měl po předchozím projektu věznice Stein v rakouském městě Krems an der Donau s navrhováním vězeňské budovy již své zkušenosti, a vrchní inženýr Franz Maurus. „*Střed tvořila osmiboká hala vysoká dvacet čtyři metry a překrytá železnou kupolí se skleněnými tabulemi. Z ní vybíhaly chodby do sedmi křídel, z nichž čtyři byly určeny pro společnou vazbu a zbytek pro samovazbu. Osmý paprsek spojoval halu se středovou budovou, ve které měly své místo kanceláře správy, učebny a kostel. Čelní budova, připojená příčně k předchozí, sloužila jako nemocnice a ubytovna dozorců. Areál uzavírala dva sáhy vysoká zeď se dvanácti strážnicemi a jedinou branou. Ze jejím obvodem byly umístěny pouze dva domy s byty úředníků a dva domečky pro dozorce.*“¹¹¹

---

¹⁰⁹ Např. dle údajů z roku 2010 dostupných zde: <https://www.kriminalomsorgen.no/information-in-english.265199.no.html>

¹¹⁰ PALEČEK, Lukáš. *Věznice Borská*. Plzeň: Starý most, 2017, s. 5-6.

¹¹¹ VYBÍRAL, Jindřich. *Domy bez fasády*. In: ERA21: Pod kontrolou. Brno: 2016, roč. 19, č. 04/2016, s. 38-39.

Věznice Plzeň

Stavba byla realizována v letech 1874 – 1878. Ještě téhož roku byla věznice s celkovou kapacitou pro 819 odsouzených otevřena. Vězeňské zařízení s oficiálním názvem c. k. mužská trestnice v Plzni (k. k. Männerstrafanstalt in Pilsen) bylo určeno pouze pro muže, kteří byli odsouzeni k těžkému žaláři v délce nad deset let a pro politické vězně z Čech, Moravy, Slezska, Dolního a Horního Rakouska, Solnohradska a Štýrska.¹¹² Paleček uvádí, že plzeňská věznice patřila v době svého dokončení k největším a nejmodernějším vězeňským ústavům a vysloužila si obdiv široké veřejnosti. Vězeňský areál odpovídal nejmodernějším trendům ve vězeňství, při projektování bylo pamatováno na náboženskou výchovu, pracovní povinnosti i lékařskou péči pro odsouzené. Čtyři ze sedmi křídel byly koncipovány pro společnou vazbu, kde byly umístěny cely pro více vězňů, tzv. ložnice (s kapacitou pro 4 – 8 odsouzených), dále zde byly i pracovní místnosti pro vězně. Celková kapacita společné vazby byla 432 osob. Zbývá tři křídla byla určena pro samovazbu, celkem zde bylo 387 cel.¹¹³

Od svého vzniku prošel vězeňský areál na Borech mnoha různými přestavbami. Paleček zmiňuje například hospodářský dvůr postavený roku 1906, jenž měl věznicím zásobovat vlastním mlékem a masem. Byly zde prostory pro chov prasat, kravské chlévy, koňské stáje, stodola a kůlna. Tento areál byl využíván až do roku 2008, kdy byl zbořen

---

¹¹² PALEČEK, Lukáš. *Věznice Borská*. Plzeň: Starý most, 2017, s. 11-12.

¹¹³ Tamtéž, s. 21-23.

kvůli stavbě dálničního přivaděče.¹¹⁴ Roku 1925 byla provedena první etapa elektrifikace, o rok dříve byla věznice napojena na městský vodovod.¹¹⁵ V období od 50. do 70. let bylo postupně vybudováno několik výrobních prostorů, do nichž byla umístěna výroba plzeňské Škodovky nebo podniku Preciosa.¹¹⁶ Stavebním vývojem prošla také ohradní zeď, která byla z původních 3,8 metrů postupně zvyšována až na současných 7 metrů, kterých bylo dosaženo instalací konstrukce napínavých drátů s žiletkovým plotem.¹¹⁷

V roce 1994 byl pro zařízení zaveden název Věznice Plzeň, přičemž profilace věznice se od té doby několikrát změnila. Od 1. října 2017, kdy vešla v účinnost novela trestního zákoníku, která zredukovala typy věznic na dva, byla plzeňská věznice zařazena mezi věznice s ostrahou. Ubytovací kapacita věznice je aktuálně stanovena na 1 061 odsouzených a 143 obviněných osob, přičemž k datu 3. května 2019 zde bylo umístěno 123 obviněných a 1 307 odsouzených, věznice tak byla k tomuto datu na 118,77 % svojí ubytovací kapacity,¹¹⁸ což jen potvrzuje celorepublikový trend přeplněnosti věznic.

4.3. Současný stav

„Vězeňství je oblast, která potřebuje naléhavě nějakou proměnu.“¹¹⁹

Snad všichni se shodují, že stávající vězeňský systém v České republice je nevyhovující a má mnoho nedostatků. Změny v této oblasti však přicházejí velmi pomalu.

Podle bývalého ministra spravedlnosti Pelikána si vězeňství v době jeho příchodu na ministerstvo v sobě neslo ještě stále mnoho pozůstatků totalitního systému, v němž převládala represe a individuální práce s odsouzenými byla nemyslitelná. Nyní prochází vězeňský systém pozvolnou reformou, jejímž cílem je trest odnětí svobody postupně humanizovat. Trestem by mělo být pro odsouzené skutečně „jen“ samo odnětí svobody na určitou dobu, bez fyzického či psychického utrpení, zato s důstojným zacházením. Čas

---

¹¹⁴ PALEČEK, Lukáš. *Věznice Borská*. Plzeň: Starý most, 2017, s. 27.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 28.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 31.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 33.

¹¹⁸ Týdenní statistické hlášení Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR ke dni 3. 5. 2019. [online] In: Vscr.cz [citováno 5. 5. 2019] Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2019/05/TSH-3.-5.-2019.pdf>

¹¹⁹ PELIKÁN, Robert. *Hranice architektury na téma Otevřená věznice*. Dostupné z: <https://artycok.tv/42674/hranice-architektury-otevrena-veznice>

strávený za mřížemi by měl být využit k pozitivnímu působení na odsouzené tak, aby bylo dosaženo jejich napravení.

Český vězeňský systém se potýká s mnoha problémy, z nichž některé přímo souvisejí s vězeňskou architekturou. Nejpalčivějším problémem je vysoká recidiva, jejímž důsledkem je dlouhodobá přeplněnost vězeňských zařízení a s ní související nedostatečný „počet m² na jednoho vězně“. Řešením tudíž není rozšiřování stávajících nevyhovujících kapacit, které budou produkovat jen další recidivisty, ale vybudování moderních věznic, v nichž bude výkon trestu odnětí svobody efektivní a odsouzení se po propuštění bez problémů začlení do společnosti a povedou normální život. Cílem je tedy vytvoření funkčních prostor, které budou přizpůsobeny efektivnímu zacházení s odsouzenými. Tento cíl je ostatně vytyčen i v Konceptu vězeňství.

Když se na celospolečenské úrovni hovoří o možné výstavbě nových věznic, které by byly inspirovány „moderními“ věznicemi fungujícími v zahraničí a které bývají označovány jako humánní, reakce veřejnosti jsou obvykle spíše negativní. Obecně je v naší společnosti stále ještě zastáván názor, že odsouzení jsou povětšinou lidské zrudly, jejichž chování je neodpuštělné, a jako takoví si nezaslouží žádné pohodlí či dokonce luxus. Naopak, většina lidí má zafixovanou, podle mého názoru trochu středověkou představu, že podvodníci, vrazi a násilníci by měli pořádně trpět, a vězení si ideálně představují jako temné, chladné a stroze zařízené prostředí, hlídané krutými dozorci, kde by odsouzeným rozhodně nemělo být dobře. Tento přístup zní extrémně, na druhou stranu, když člověku tohle řekne matka, která přišla o své jediné dítě, které se stalo obětí trestného činu, už to tak nelidsky nezní. Nejen, že je očekávána určitá odplata vůči takovému pachateli, ale též se předpokládá, že na agresivního jedince nic jiného platit nebude a přistupovat k němu „po dobrém“ by nemělo smysl. Podle mého názoru má každá ze stran, tj. příznivci i odpůrci humánního vězeňství, část pravdy. Uvědomuji si, že existují patologičtí jedinci, kteří jsou téměř nenapravitelní. Těch je ale jen malá část a s naprostou většinou odsouzených se pracovat dá. Důležité je zdůraznit, že reforma vězeňství, která je postupně realizována, je komplexní a týká se vězeňského systému jako celku. Změny, které by měla přinést, jsou nutné. Když budou i nadále zachovány hromadné cely, které sdílí třeba i deset odsouzených, prvotrestaní i recidivisté, uživatelé drog, agresivní jedinci, pachatelé různých druhů trestné činnosti, všichni dohromady, tak to nic dobrého nepřinese a i ti, kteří by byli jinak potenciálně napravitelní, se přizpůsobí „vězeňské divočině“ a jen přeberou další vzorce špatného chování.

Fenoménem přeplněných věznic a z toho pramenícího kapacitního nedostatku se zabývala i Alena Marešová, která se ve svém článku¹²⁰ pozastavila nad skutečností, že počet vězňů pořád roste, ačkoliv počet evidovaných trestných činů má klesající tendenci. Marešová uvádí, že od přelomu tisíciletí došlo k výraznému poklesu kriminality, ze 427 000 trestných činnů evidovaných v roce 1999 na 247 628 trestných činů evidovaných v závěru roku 2015.¹²¹ Naopak počet vězněných osob od roku 2005 neustále stoupá, výjimkou jsou pouze roky 2013 a 2014, kdy došlo k výraznému úbytku vězňů vzhledem k rozsáhlé amnestii tehdejšího prezidenta Václava Klause. Marešová tento stav přisuzuje hned několika jevům, na vině této paradoxní situace je podle ní jednak vyšší počet objasněných trestných činů, tudíž i vyšší počet odsouzených, dále také zpřísnění ukládaných trestů, k němuž došlo s účinností nového trestního zákoníku.¹²² V posledních letech též dochází k výraznému navýšení počtu přeměn alternativních trestů na nepodmíněný trest odnětí svobody a také se významně snižuje počet osob podmíněně propuštěných z výkonu trestu.

Široká společnost obvykle není příliš nakloněna alternativním trestům a za jediný „pořádný“ trest považuje odnětí svobody. Zajímavé je, že na alternativní tresty si zatím úplně nezvykli ani sami soudci, kteří je v poměru k podmíněnému i nepodmíněnému trestu odnětí svobody stále ukládají relativně málo. Přitom alternativní tresty by mohly fungovat mnohem efektivněji, zejména u prvotrestaných osob. Kamil Nedvědický z Ministerstva spravedlnosti, který se vězeňství dlouhodobě věnuje, považuje častější ukládání alternativních trestů namísto trestu odnětí svobody (zejména podmíněného) za jedno z možných řešení přeplněnosti věznic. Podotkl také, že „*vězení napraví málokoho*“,¹²³ a to především s ohledem na známou skutečnost, že „*kriminální nákaza*“ se šíří velmi rychle.¹²⁴

Tento stav nelze změnit ze dne za den několika opatřeními. Je patrné, že v lidech je hluboce zakořeněn názor, že zlo má být po zásluze potrestáno. V tuhle chvíli veřejnost pochopí jen těžko, že z peněz daňových poplatníků budou budovány moderní věznice, jejichž standard bude mnohem vyšší než bydlení mnohých z nás. Myslím si, že spíše než zbrklé změny je nyní třeba pozvolný přechod doprovázený důkladnou komunikací ze strany příslušných orgánů, tedy zejména Ministerstva spravedlnosti a Vězeňské služby

---

¹²⁰ MAREŠOVÁ, Alena. *Evidovaná kriminalita klesá, tak proč počty vězněných osob stoupají – aneb čím lze tento paradox vysvětlit*. In: *Trestní právo*. Praha: 2017, roč. 21, č. 3/2017, s. 9-12.

¹²¹ Tamtéž, s. 9.

¹²² Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

¹²³ Osobní konzultace s JUDr. Kamilem Nedvědickým dne 25. dubna 2019.

¹²⁴ Tamtéž.

ČR směrem k veřejnosti. Vhodně podané vysvětlení a důkladná argumentace jsou podle mého názoru nejlepší cestou vedoucí k postupnému porozumění. Věřím tomu, že stejně jako nyní považuje většina lidí za naprosto nepřijatelné například fyzické tresty, budou v budoucnu zavrženy i dnes zcela běžné věznice umístěné v bývalých kasárnách, školách v přírodě či v jiných nevhodných prostorách, absolutně nevyhovujících evropským standardům.

5. OTEVŘENÉ VĚZNICE

5.1. Koncept otevřených věznic

Pojem otevřená věznice může možná znít jako oxymorón. Vězení ve svém tradičním pojetí, jak jej známe po staletí, je charakteristické právě svojí uzavřeností, držením vězně pod zámek a jeho izolací od okolního světa. Podstatou vězení je zbavit uvězněného svobody. Smysl vězení byl v jeho počátcích dvojitý – primárním účelem bylo ochránit společnost před pachatelem a zabránit pachateli v dalším páchání trestné činnosti, druhým účelem pak bylo potrestání pachatele, uvěznění pro něj představovalo určitou odplatu, když nemohl volně nakládat se svým životem a byl nucen setrvávat ve věznici, často za velmi krutých podmínek. Dnes se pojetí trestu mění a do popředí se dostává další faktor, totiž náprava pachatele. Odouzený dnes nenastupuje do vězení jen proto, aby byl izolován od společnosti a aby si „odseděl“ trest, hlavním úkolem vězeňského systému je vězně napravit a připravit na život po propuštění tak, aby se úspěšně resocializoval. A tomu jdou naproti otevřené věznice, které mají být mezičlánkem mezi pobytem v klasické věznici a propuštěním na svobodu. Podstatou otevřené věznice je to, že má odsouzený kontakt s vnějším světem, kam zpravidla chodí do zaměstnání, zároveň se učí samostatnosti, když je na něm, aby dodržoval určitý denní režim, uvařil si, uklidil, vypral prádlo atd.

Myšlenka otevřené věznice vznikla před více než sto lety v Německu. Důvodem byla potřeba levné pracovní síly v zemědělství. Využití odsouzených v přeplněných věznicích tak bylo ideálním řešením. Vzhledem k nedostatku finančních zdrojů byly postaveny „obyčejné domečky, které byly obklopeny poly, která odsouzení obdělávali“. Byl tak nalezen potřebný zdroj pracovní síly, odsouzení se zároveň učili samostatnosti a připravovali se na návrat na svobodu. Dnes jsou otevřené věznice běžné nejen v Německu, ale třeba i ve Švýcarsku nebo ve Skandinávii. V praxi to funguje tak, že k uzavřené věznici je jedna či více otevřených věznic a dohromady tvoří jeden celek. Pobyt v otevřené věznici má být pro odsouzeného poslední fází výkonu trestu před propuštěním na svobodu. Odsouzený se znovu setká s realitou života na svobodě a postupně si na ni zvyká. Už od počátku výkonu trestu je počítáno s tím, že vězeň bude jednoho dne propuštěn zpět na svobodu, a proto je první den trestu odnětí svobody vnímán jako první den přípravy na život venku.

Otevřená věznice je specifickým vězeňským zařízením s minimálním zabezpečením. Měla by sloužit jako výstupní oddělení, kde odsouzení vykonají poslední

část trestu odnětí svobody. Je to v podstatě takový „trenažér svobody“, jehož prostřednictvím by mělo dojít k postupnému a kontrolovanému přechodu odsouzeného na svobodu. Pobyt v otevřené věznici by měl odsouzenému usnadnit kontakt s rodinou, komunikaci s úřady a potenciálními zaměstnavateli a maximalizovat jeho samostatnost. V ideálním případě by to mělo být tak, že v závěru pobytu se odsouzený vrací do věznice už jen přespat a maximum jeho aktivit probíhá na svobodě (nejen práce, též setkávání s rodinou, volnočasové aktivity jako je sport či kultura atd.). Podle odborníků je formát otevřených věznic ideální přípravou na život na svobodě a cestou ke snížení recidivy. Nicméně i pobyt v otevřené věznici má svá pravidla a v případě jejich porušení míří odsouzený zpět do zařízení s vyšším stupněm zabezpečení.¹²⁵

5.2. Otevřené věznice v praxi

5.2.1. Otevřené věznice v zahraničí

V dnešní době jsou otevřené věznice již poměrně rozšířené, zejména v Evropě. Nalezneme je v již zmiňovaném Německu, Švýcarsku, také ve Velké Británii či v Irsku a samozřejmě i ve skandinávských zemích. Poměrně překvapivé pro mě bylo zjištění, že otevřená vězení jsou také v Indii.

Věznice Bastøy

„We want inmates who wish to work on their own motivation and change.“¹²⁶

Norská věznice Bastøy se nachází na stejnojmenném ostrově v Oslofjordu. Jde o vězení s nízkým stupněm zabezpečení pro 115 odsouzených. Věznice využívá celý ostrov, pláž v severní části ostrova je ale přístupná veřejnosti. Vězení Bastøy, označované jako „vězení, které funguje“ nebo „nejhezčí vězení na světě“ je otevřeným vězením založeným na komunitním principu. Malá ostrovní komunita má k dispozici zhruba 80 budov, silnice, pláže, fotbalové hřiště, zemědělskou půdu i lesy. Nachází se zde kostel, knihovna, obchod, škola i zdravotnické zařízení. Odsouzení zajišťují chod kuchyně, trajektovou dopravu z ostrova a na ostrov, pracují v obchodě i v zemědělství, v rámci kterého chovají krávy, pěstují zeleninu a květiny, a věnují se též dřevorubectví, a

---

¹²⁵ *Hranice architektury na téma Otevřená věznice* - diskuze s architektkou Mgr. A. Dr. techn. Andreou Seelich a bývalým ministrem spravedlnosti JUDr. Robertem Pelikánem, Ph.D., pořádaná organizací Architekti bez hranic dne 11. dubna 2019.

¹²⁶ <http://www.bastoyfengsel.no/English/straffegjennomforing-Eng.html>

samozřejmě zastávají také běžné činnosti jako je úklid, praní prádla a technická údržba. Ve volném čase mohou odsouzení sportovat, rybařit nebo navštěvovat různé kurzy, koncerty a další události, které jsou na ostrově pravidelně pořádány. V pohybu na ostrově vězni nejsou omezeni, jedinou výjimkou je povinnost být přítomen ve svém domku během noci, konkrétně od 23:00 do 7:00 v pracovních dnech a od 23:00 do 8:00 o víkendech a svátcích. Pravidelně je kontrolován počet vězňů na ostrově, počítání probíhá vždy čtyřikrát denně. Odsouzení mají možnost si do vězení přinést drobné osobní věci, jako je oblečení, televize či předměty spjaté s jejich zájmy. Mobilní telefony ani fotoaparáty povoleny nejsou. Platí zde absolutní zákaz alkoholu i drog, na jejich přítomnost jsou vězni denně náhodně testováni.

Do vězení Bastøy obvykle míří vězni s delším trestem odnětí svobody, jehož část už si odpykali v jiném zařízení. O umístění do této věznice musí odsouzení sami požádat, přičemž v žádosti by měli uvést něco o svých budoucích plánech a motivaci. Žádost je pak pečlivě posuzována a v potaz je bráno jak hodnocení dosavadního chování odsouzeného v předchozím vězení, tak i druh trestné činnosti či nebezpečí útěku.¹²⁷

U odsouzených, kteří prošli vězením Bastøy je velmi nízké procento recidivy – pohybuje se kolem 16 %, je tedy zhruba poloviční oproti norskému průměru 30 %. Bastøy zároveň patří k těm nejméně provozně nákladným vězením v Norsku. Možná je paradoxem, že v první polovině 20. století byl ostrov využíván jako kruté nápravné zařízení pro mladistvé. Věznice zde byla otevřena v roce 1982 jako experimentální projekt, poté se vyvíjela až do dnešní podoby.¹²⁸

5.2.2. Otevřené věznice v ČR

Česká republika, resp. Ministerstvo spravedlnosti a Generální ředitelství Vězeňské služby ČR se myšlenkou zavedení otevřených věznic v ČR začalo zabývat v roce 2016. Delegace vězeňské služby a ministerstva se vydala na studijní pobyt do Norska s cílem načerpat zkušenosti s tamním vězeňským systémem a především s pozitivními příklady konceptu otevřených věznic v praxi. Mimo jiné navštívili zástupci ministerstva a vězeňské služby věznici Bastøy, kde se seznámili s konceptem otevřených věznic. Tato věznice je prý nadchla natolik, že se rozhodli koncept otevřené věznice přenést do České republiky. „*Inspirativní je zejména otevřený lidský přístup a snaha o soudržnost*

---

¹²⁷ Bastøy Fengsel. [online] [citováno 6. 8. 2019] Dostupné z: <http://www.bastoyfengsel.no/English/>

¹²⁸ *Why The World's Cushiest Prison Is Also Among Its Most Effective.* [online] In: Allthatsinteresting.com [citováno 6. 8. 2019] Dostupné z: <https://allthatsinteresting.com/bastoy-prison>

zaměstnanců a vězňených osob. Pojem otevřená věznice nespočívá v otevřenosti ‚bran věznice‘, ale v otevřeném lidském přístupu v interakci zaměstnanců věznice s vězňenými osobami.“¹²⁹ Následně byl vypracován pilotní projekt otevřené věznice v Jiřicích a tématu otevřených věznic se věnovala také konference ve Stráži pod Ralskem uspořádaná v březnu 2017.

Otevřená věznice v Jiřicích byla uvedena do provozu 16. října 2017. V první etapě byly vybudovány čtyři objekty pro odsouzené a jeden objekt sloužící personálu a realizaci aktivit programů zacházení. V současné době pojme věznice 32 odsouzených, je však plánováno další rozšíření, na základě kterého by měla být kapacita navýšena až na 100 odsouzených. Jde o věznici s ostrahou, konkrétně o oddělení s nízkým stupněm zabezpečení. Podle ministerstva umožňuje otevřená věznice individuálnější zacházení s vězni, během kterého je kladen důraz na posilování protektivních faktorů, prosociálního chování a na přípravu odsouzených na plynulý přechod do občanského života po propuštění. Ministerstvo ve spolupráci s Institutem pro kriminologii a sociální prevenci provádí dlouhodobou evaluaci projektu, poté výsledky fungování jiřické věznice podrobně zanalyzuje a rozhodne o dalším vývoji otevřených věznic v České republice.¹³⁰

Kovářová ve svém článku, v němž shrnuje dosavadní vývoj postupného seznamování se s konceptem otevřených věznic a jeho zavádění do praxe českého vězeňství, uzavírá, že je příliš časně¹³¹ hodnotit, zda měl vznik první otevřené věznice v České republice pozitivní vliv na stav recidivy a zda věznice v Jiřicích funguje dobře. Nicméně považuje za velký úspěch již samotnou realizaci první otevřené věznice a věří, že bude tento projekt úspěšný a následovat jej budou další otevřené věznice po celé ČR.¹³²

5.3. Právní aspekty otevřených věznic

Pilotní projekt otevřené věznice v Jiřicích běží už přes rok a půl, doposud však nebyl tento model vězeňského zařízení zohledněn v legislativě. Otázkou je, zda se v budoucnu do zákona promítne či nikoliv.

Jiřice jsou pilotním projektem, prostřednictvím kterého se ČR s konceptem otevřené věznice seznamuje. Nyní probíhá zkušební provoz, následovat bude dlouhodobá

---

¹²⁹ Studijní návštěva <https://www.vscr.cz/veznice-jirice/novinky/studijni-navsteva/>

¹³⁰ Otevřené věznice <https://www.justice.cz/web/msp/otevrene-veznice>

¹³¹ Text byl publikován 16. 4. 2018.

¹³² KOVÁŘOVÁ, Kateřina. *Otevřené věznice*. In: Trestněprávní revue. Praha: 2018, roč. 17, č. 4/2018, s. 92.

evaluace, Kriminologický ústav provede analýzu vlivu na kriminální recidivu. Až po celkovém vyhodnocení se ukáže, zda a jakým způsobem tento model upravit v právních předpisech. Pravděpodobně bude upraven ve vnitřních předpisech VSČR, zda se promítne i v zákoně, je otázkou.¹³³

V současnosti je zákonem upravena vnější diferenciaci věznic (tj. věznice s ostrahou a věznice se zvýšenou ostrahou)¹³⁴ a vnitřní diferenciaci věznic s ostrahou (tj. nízký, střední a vysoký stupeň zabezpečení),¹³⁵ přičemž otevřená věznice v Jiřicích je v tuto chvíli zahrnuta mezi oddělení s nízkým stupněm zabezpečení. Osobně si myslím, že v budoucnu by otevřené věznice určité zákonné ukotvení mít měly, obvlášť pokud by do otevřených věznic mohli být zařazováni někteří odsouzení na celý výkon trestu – v takovém případě bych v trestním zákoníku upravila základní dělení uzavřená/otevřená věznice, přičemž uzavřená by se dále diferenciovala na stávající s ostrahou/se zvýšenou ostrahou, a v zákoně o výkonu trestu odnětí svobody bych pak jednotlivé režimy vězeňských zařízení specifikovala blíže. Konkrétní podrobnosti týkající každé jednotlivé otevřené věznice by bylo podle mého názoru vhodné upravit ve vnitřnímu řádu věznice, a to s ohledem na specifika každé z nich. Tato mnou navrhovaná zákonná úprava bude připadat v úvahu samozřejmě až ve chvíli, kdy dojde k rozšíření počtu otevřených věznic. Pokud by bylo změněno celkové pojetí výkonu trestu odnětí svobody a trest by byl rozfázován do pobytu v uzavřené věznici a následného pobytu ve věznici otevřené, bylo by zřejmě dobré uvažovat o komplexnější legislativní změně. V takovém případě by bylo vhodné zvážit přijetí nového zákona o výkonu trestu odnětí svobody a celý systém vězeňství tímto způsobem reformovat. Tento možný vývoj připadá ale podle mého názoru v úvahu až ve chvíli, kdy formát otevřených věznic v českém prostředí dostatečně „zdomácní“ a budeme mít ověřeno, že má skutečný vliv na efektivitu trestání a snížení recidivy. A to je otázkou několika desítek let.

Legislativa je také samostatnou kapitolou v již několikrát zmiňované Koncepci vězeňství do roku 2025. Aby mohlo být dosaženo cílů vytyčených v Koncepci, je pochopitelně třeba udělat i řadu legislativních změn. Strategický cíl je formulován obecně – vytvoření stabilního právního rámce, který umožní bezproblémové fungování vězeňství a bude odpovídat na výzvy moderního světa a zajišťovat naplnění smyslu a účelu

---

¹³³ Osobní konzultace s JUDr. Kamilem Nedvědíckým dne 25. dubna 2019.

¹³⁴ § 56 odst. 1 TZ.

¹³⁵ § 12a odst. 1 ZVTOS.

trestu.¹³⁶ Mezi konkrétními legislativními cíli pak nalezneme změnu vnější diferenciacie věznic, zajištění účinného dohledu nad dodržováním základních práv odsouzených, koncepční a systémové změny, zvýšení efektivity vězeňství prostřednictvím nových nástrojů a též dosažení ubytovacího standardu – tj. plochy o velikosti 6 m² na každou vězněnou osobu.¹³⁷ Z hlediska architektury považuji za zásadní cíle zejména poslední dva jmenované. Mezi nové nástroje zvyšující efektivitu vězeňství patří zcela jistě i otevřené věznice. V tomto ohledu již bylo určitých opatření dosaženo. Nicméně, postupně by měly být modernizovány i všechny uzavřené věznice, jejichž technický stav je nedostačující. Co se týká ubytovacího standardu, dosažení plochy o velikosti 6 m² si kladla za cíl už Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015, tento cíl však doposud splněn nebyl. Řád výkonu trestu odnětí svobody,¹³⁸ resp. řád výkonu vazby¹³⁹ stanovuje minimální plochu 4 m², která může být v případě překročení kapacity snížena na 3 m² na osobu. Prohlubováním kapacitního nedostatku se tak Česká republika vystavuje porušení mezinárodních závazků. Podle judikatury Evropského soudu pro lidská práva je plocha pro jednoho vězně menší než 3 m² považována za nelidské a ponižující podmínky. Autoři Koncepce si kladou za cíl zajistit dlouhodobý dostatek kapacity vězeňských zařízení a činit kroky k systematickému vylepšování vězeňské architektury. Jejich cílem je též zohlednit specifickou vězeňských zařízení a technických požadavků na ně ve stavebních právních předpisech. A v neposlední řadě je nutné skrze legislativní a sociální nástroje celkový počet vězeňské populace snižovat.¹⁴⁰

5.4. Diplomová práce studentky architektury: projekt otevřené věznice – ilustrativní projekt

Vzhledem k tomu, že jsem se tématu vězeňské architektury věnovala poměrně dlouhou dobu, během níž jsem procházela různé zdroje a četla odbornou literaturu, konzultovala práci s lidmi z různých oborů a neustále hledala další a další informace, přeneslo se toto téma i do mého osobního života. Neřekla bych, že jsem byla tímto tématem posedlá, ale rozhodně jsem mu věnovala velkou pozornost a velmi často jsem o námětu své diplomové práce mluvila a s někým jej probírala. Naprostá většina lidí z mého okolí, zejména pak právníků, mé zaujetí příliš nechápala. Někteří o tom se

---

¹³⁶ Koncepce vězeňství do roku 2025, s. 153.

¹³⁷ Tamtéž, s. 154.

¹³⁸ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb.

¹³⁹ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb.

¹⁴⁰ Koncepce vězeňství do roku 2025, s. 157-160.

zájmem diskutovali, jiní sami přemýšleli a s odstupem času se mi ozývali, že o architektuře věznic nedávno četli článek nebo slyšeli příspěvek v rádiu a posílali mi odkazy. O architektuře věznic a nových přístupech v tomto oboru jsme často mluvily také s mojí kamarádkou Nikolou Macháčovou, spolužačkou z gymnázia a nyní studentkou, resp. absolventkou Fakulty architektury ČVUT. Nikola zaznamenala, že se o tomto tématu mluví hodně i mezi architekty, začala se o něj zajímat hlouběji a nakonec zvolila projekt otevřené věznice jako téma pro svoji diplomovou práci, kterou obhájila letos v červnu.

Nikola zanalyzovala současný stav věznic v České republice, zabývala se historickým a kulturním kontextem vězeňství, inspirovala se úspěšnými projekty otevřených věznic v zahraničí a pozornost věnovala také české právní úpravě i Koncepti vězeňství. Svůj návrh otevřeného vězení umístila do oblasti Nové Sady v Olomouci. Jedná se o okrajovou část města, pozemek se nachází mezi železniční zastávkou a kostelem se hřbitovem, nedaleko od čističky odpadních vod. Otevřená věznice by měla disponovat určitým prostorem pro práci vězňů, zpravidla manuální. Nikola zvolila zahradnickou činnost – oblast je úrodná a zemědělství zde má svoji tradici. Zahradnická profese trpí nedostatkem pracovníků, zároveň průprava pro toto řemeslo není nijak náročná a zdoluhavá. Současně by mohlo docházet k pozitivní interakci vězňů s lidmi z blízké zahrádkářské kolonie, potenciálními zákazníky vězeňského zahradnictví. Nikola zmiňuje též terapeutický efekt zahradničení, který je podle ní nejsilnější u pěstování sazeniček, během kterého vzniká ze semínka nový život. Kromě aktivit na zahradách a záhonech by vězni pracovali přímo v zahradnictví, obsluhovali by hosty v kavárně, která je také součástí areálu, a samozřejmě by zajišťovali i obvyklé činnosti spojené s chodem věznice, tj. provoz kuchyně, prádelny, úklid a běžnou údržbu. Po určitém „zaběhnutí“ do pracovního procesu by pak bylo vězňům umožněno hledat zaměstnání mimo areál (především v nedalekých průmyslových a obchodních komplexech), kam by pravidelně docházeli a v němž by případně mohli pokračovat i po propuštění. Pro ilustraci přikládám několik ukázek z projektu jako přílohu k této práci.

Projekt je podle mého názoru velmi povedený, líbí se mi například využití symbolických prvků: *„Fasádě administrativní a vzdělávací části dominuje vertikálnost. Evokuje ušlechtilost a ztělesňuje řád, který převyšuje jednotlivce. (...) Fasáda pracovní a technické části je horizontální. Prostá, nikoli banální. Ukotvuje, vrací na zem, je*

*praktická, vstřícná a trochu hravá.*¹⁴¹ Co mě však zaujalo nejvíce, je způsob, jakým Nikola k navrhování přistupovala. Po celou dobu ji provázela otázka: „*jaké prostředí by dokázalo pomoci mé vlastní duši, kdyby se dostala na scestí?*“¹⁴² Snažila se tedy vcítit do pozice vězně, který se ocitl ve vězení a zápasí se svojí vinou a svědomím. Myslím, že to naznačuje vývoj toho, jak se postupně bude měnit náš postoj k trestání a to, jak budeme k odsouzeným přistupovat. Že jim již nebudeme automaticky přát ten nejkrutější trest a utrpení, ale budeme se na okolnosti jejich provinění dívat individuálně a skrze trest se budeme snažit dovést je k napravení tak, aby se mohli opět začlenit do společnosti.

---

¹⁴¹ MACHÁČOVÁ, Nikola. *Olomouc – Otevřená věznice Nové Sady*. Praha. 2019. Diplomová práce. České vysoké učení technické v Praze. Fakulta architektury. Vedoucí práce prof. Ing. arch. Michal Kohout, s. 64.

¹⁴² Tamtéž, s. 15.

6. DALŠÍ VÝVOJ ČESKÉHO VĚZEŇSTVÍ

Vězeňská architektura je důležitým, zároveň však jen jedním z mnoha atributů fungujícího vězeňství a efektivní nápravy odsouzených. Aby byly náprava a následná resocializace účinné, je třeba k vězeňství přistupovat komplexně a postupně modernizovat všechny jeho součásti. V této poslední části diplomové práce se zamyslím nad slabými místy českého vězeňského systému a možnostmi, jak tyto nedostatky odstranit, případně zmírnit. Každé malé zlepšení totiž může mít ve výsledku velký vliv.

6.1. Estetizace vazby

Co zoufale potřebuje zásah, jsou vazební cely. Oproti běžným celám pro výkon trestu odnětí svobody jsou ještě mnohem více strohé a zničené a celkově působí velmi nehezkým dojmem. Vazební cely slouží nejen pro výkon vazby, ale také jako nástupní místo pro všechny vězně, odkud jsou v řádu několika týdnů „roz distribuováni“ do věznic po celé ČR. Vězeň P.F., jenž ve věznici pracoval jako údržbář, hovořil v dokumentu *Uzamčený svět*¹⁴³ o tom, že nemá smysl vazební cely jakkoli zkrášlovat, vybavovat je dřevěným nábytkem apod., protože by byly dříve nebo později stejně zničeny. Na druhou stranu, možná je to právě to „ošklivé“ prostředí, které ve věznicích probouzí vztek a agresivitu, kterou si pak vybíjí čmáráním po zdech a devastací nábytku. Jak už bylo mnohokrát zmiňováno výše, prostředí má na člověka obrovský vliv. A zatímco nehezké okolí spíše zvýrazní ty špatné rysy naší povahy, „*krásné budovy mají moc zlepšit morální a duchovní stránky naší osobnosti*“.¹⁴⁴ De Botton píše o tom, že krása je úzce spjata s dobrem a ošklivost je naopak materiální podobou zla. Podle něj budova s krásnou architekturou může napomoci našemu rozhodnutí být dobří. Různé ozdoby a dekorativní prvky architektury nejsou bez významu – vyjadřují dobrotu a laskavost. „*Vidíme v nich ty stránky lidské povahy, které nám umožňují vzkvétat, ne jenom přežívat.*“¹⁴⁵ Architektura může ztělesňovat hodnoty, může ve svých uživatelích podněcovat různé myšlenky a může taky formovat jejich nálady.

U vazebních cel je jejich podoba o to zásadnější, že neslouží k výkonu samotného trestu (pomineme-li krátkou fázi po nástupu k VTOS), ale jako zajišťovací opatření.

---

¹⁴³ *Uzamčený svět*. Dokumentární cyklus, 2017. [online] In: Ceskatelevize.cz [citováno 6. 8. 2019] Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11417814822-uzamceny-svet/>

¹⁴⁴ DE BOTTON, Alain. *Architektura štěstí: tajné umění zařídit si život*. Zlín: Kniha Zlín, 2010. Tema (Kniha Zlín), s. 113.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 206.

Vazba zabraňuje maření trestního řízení, případně znemožňuje pokračování v trestné činnosti, ale není trestem. Ve chvíli, kdy je dotčený ve vazbě, ještě není jisté, zda je vinen či nikoli. S ohledem na presumpci neviny by proto měly mít prostory pro výkon vazby určitý standard tak, aby byla zajištěna důstojnost uvězněných osob.

6.2. Postpenitenciární péče

Stejně zásadní, jako je průběh výkonu trestu odnětí svobody, je i postpenitenciární péče, tedy péče věnovaná osobám propuštěným z vězení. Část aktivit v této oblasti vykonává Probační a mediační služba ČR, většinu práce však zastávají neziskové organizace. Mezi nimi například RUBIKON Centrum, Spolek Lighthouse či občanské sdružení Za branou. RUBIKON Centrum pomáhá propuštěným osobám překonat jejich trestní minulost a podporuje je v jejich návratu do společnosti. Zprostředkovává například kontakt odsouzených s potenciálními zaměstnavateli, pomáhá s řešením dluhových situací nebo nabízí akreditovaný probační program pro osoby žádající o podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Aktivity RUBIKON Centra mají své výsledky, např. práci pomáhalo hledat v loňském roce 834 lidem, přičemž ji získali čtyři lidé z deseti, 70 % zaměstnaných pak v zaměstnání setrvalo i po zkušební době, s dluhy pomáhalo RUBIKON Centrum v roce 2018 558 osobám, z nichž 60 % své dluhy aktivně řešilo.¹⁴⁶ Spolu s Vězeňskou službou ČR, Probační a mediační službou a RunCzech pořádá RUBIKON Centrum dnes již etablovanou akci Yellow Ribbon Run / Běh se žlutou stužkou, která pod heslem „Uteč předsudkům!“ boří zažitá předsudky a pomáhá odsouzeným s návratem do společnosti. Nápad byl převzat ze Singapurů a akce byla poprvé uskutečněna v roce 2016, především díky iniciativě Gabriely Slovákové, tehdejší ředitelky ženské věznice ve Světlé nad Sázavou. Žlutá stužka má symbolizovat druhou šanci pro bývalé vězně.¹⁴⁷

Situace po propuštění z vězení je často takovým začarovaným kruhem. Obtížné hledání práce, zapříčiněné stigmatem, které si jako bývalí vězni nesou, s tím související finanční problémy, kdy se propuštěné osoby potýkají nejen s existenčními potížemi, ale mnohdy i s neustále rostoucími dluhy, přetrvávajícími z dob před nástupem do vězení, což ústí do vytěsnění na okraj společnosti a může vést k páchání další trestné činnosti.

---

¹⁴⁶ *Výsledky za rok 2018*. [online] In: Rubikoncentrum.cz [citováno 8. 8. 2019] Dostupné z: <https://www.rubikoncentrum.cz/vysledky-za-rok-2018/>

¹⁴⁷ *Yellow Ribbon Run*. [online] In: Rubikoncentrum.cz [citováno 8. 8. 2019] Dostupné z: <https://www.rubikoncentrum.cz/yellow-ribbon-run/>

Takový sled okolností pak naprosto vylučuje možnou resocializaci odsouzených. Je patrné, že všechny tyto věci spolu souvisí a jsou vzájemně provázané. Abychom dosáhli úspěšné integrace odsouzených do společnosti, potřebujeme je mít samostatné a finančně nezávislé. Aby byli finančně nezávislí, potřebují mít stálé zaměstnání a aby takové zaměstnání získali, musí si osvojit pracovní návyky a dostat příležitost se o práci ucházet. Je tedy na nás, jaké podmínky odsouzeným po jejich propuštění vytvoříme a zda budeme ochotní je mezi sebe přijmout.

6.3. Zaměstnanci Vězeňské služby

Opomíjenou, a přesto důležitou součástí vězeňství, je vězeňský personál. Ten sehrává při výkonu trestu odnětí svobody zásadní roli, i tak je mu ale věnována jen malá pozornost. Mezi zaměstnanci VSČR nalezneme dozorce, vychovatele, psychology, lékaře i duchovní představitele. Těmi nejvíce charakteristickými jsou ale bezpochyby dozorcí.

Profese vězeňského dozorce je veřejností vnímána spíše negativně, což je jedním z důvodů, proč je o toto povolání relativně malý zájem. Jde o profesi fyzicky i psychicky náročnou, která je společností do jisté míry stigmatizována. Problematický je i vztah dozorců k samotnému vězeňskému systému a institutu vězení jako takovému. Jak vyplývá z výzkumu sociologa Lukáše Dirgy, z nějž vychází ve své diplomové práci,¹⁴⁸ v níž se zabývá účinky prostředí vězení na dozorce, sami dozorcí nepovažují současný vězeňský systém za efektivní. Podle nich slouží vězení především jako místo k odkládání nebezpečných osob tak, aby byla zajištěna bezpečnost společnosti. Rehabilitační funkce vězení je ale podle jejich názoru potlačena a napraví se jen malá část odsouzených, obvykle prvotrestaných pachatelů méně závažných trestných činů. Zbylá většina se prý během pobytu ve vězení ve svých kriminálních schopnostech naopak zdokonaluje. Zatímco většina teoretiků vidí možné zlepšení situace v humanizaci vězeňství, dozorcí zastávají opačný názor. S postupně sílícím důrazem na zachování práv vězňů dozorcí ztrácí jakékoli páky na ně.¹⁴⁹ Právě ta bezmoc, když nemohou téměř nic a nemají tak žádnou šanci ovlivnit výkon trestu a případnou nápravu, je pro dozorce nejhorší. „*Svou roli v tomto světě nahlíží spíše negativně, protože nemají moc možnosti, jak toto dění ovlivnit, jak působit na samotné vězně a postavení dozorců ve vězeňské struktuře se v*

---

¹⁴⁸ DIRGA, Lukáš. *Vliv prostředí totální instituce na identitu vězeňských dozorců*. Plzeň. 2013. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická. Vedoucí práce PhDr. Jaroslava Hasmanová Marhánková, Ph.D.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 43-56.

*důsledku změn ve vězeňství (zejména nepředpokládané důsledky humanizace) stává velmi problematickým. (...) Sami dozorcí o této situaci hovoří jako o službě odsouzeným a o zneužívání systému ze strany vězňů vůči dozorcům.*¹⁵⁰ Tento stav pak dost možná vyvolává u dozorců frustraci, která jen umocňuje jejich netečný přístup k vězeňství a poznamenává tak průběh výkonu trestu.

Spokojenost a pocit naplněnosti při práci má nepochybně významný vliv na pracovní výkonnost a potažmo i na výsledky nápravného procesu. Je tak v našich silách efektivitu trestu odnětí svobody zvýšit. Cestou by mohla být změna ve vzdělávání a odborném školení těchto pracovníků, ve vybudování lepších a trvalejších mezilidských vztahů mezi zaměstnanci. Zásadní krok pak vidím ve vybudování prestiže vězeňské služby, jako je tomu například v Norsku. Pokud získá práce u vězeňské služby renomé, pak budou mít dozorcí (ale i jiní zaměstnanci) důvod být na svoji práci hrdí namísto toho, aby se za ni styděli.

6.4. Důstojnější přístup k vězňům?

Když hovoříme o reformě vězeňství, nejde jen o modernizaci věznic a zlepšení podmínek vězňených osob. Aby byla proměna českého vězeňství a vězeňského systému kompletní, je třeba začít přistupovat k trestání jinak. Připustit, že trestem je samo odnětí svobody. Že smyslem pobytu za mřížemi je především náprava odsouzeného, k níž by měl zčásti dospět sám a zčásti být veden systematickou prací odborníků. Měli bychom si uvědomit, že je to v našem zájmu. Jakého člověka chceme potkávat, vedle koho chceme sedět v tramvaji, koho chceme míjet v parku? Doby, kdy byla zločineci s'ata hlava nebo byl nadosmrti uvězněn v šatlavě, jsou dávno pryč. Dnes je pravděpodobné, že se dříve nebo později vrátí do společnosti. V Norsku s předpokladem, že se odsouzený po vykonání trestu začlení zpět do společnosti, počítají hned od okamžiku nastoupení výkonu trestu odnětí svobody a podle toho k vězňené osobě přistupují.

Také je třeba připomenout, že se výrazně změnilo pojetí lidských práv a jejich dodržování. U nás bylo vnímání lidských práv ještě nedávno docela rozpačité, nicméně si myslím, že i to už jsme jako česká společnost víceméně překonali a tento relikv komunistické minulosti jsme nechali za sebou. I proto bychom měli být ochotni vězeňský systém reformovat. Ač se to může zdát jako nemožné, i dnes je zacházení s vězni

---

¹⁵⁰ DIRGA, Lukáš. *Vliv prostředí totální instituce na identitu vězeňských dozorců*. Plzeň. 2013. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická. Vedoucí práce PhDr. Jaroslava Hasmanová Marhánková, Ph.D., s. 45-46.

v mnoha ohledech velmi nedůstojné. Jak od nich pak můžeme očekávat, že se poslušně napraví a povedou řádný život? Není právě snižování důstojnosti člověka důvodem k jeho revoltě?

Závěr

Smyslem této práce je popsat, jak mocná architektura může být. Na příkladu architektury věznic ukazují, jak se vliv architektury projevuje v praxi v oblasti přímo související s právem. Mým cílem je poukázat na problematiku vězeňské architektury, na různé přístupy v tomto oboru a na současný stav věznic v České republice. Zamýšlím se nad možným vývojem českého vězeňství a nad opatřeními, které je třeba učinit.

Snažím se čtenáři vysvětlit, jak probíhá proces tvorby architektury a co všechno je během něj zohledňováno. Uvádím příklady stávající kooperace práva a architektury, resp. jejich představitelů. Popisuji vývoj vězeňství a proměnu vnímání trestu odnětí svobody jako nejtypičtější formy trestní sankce. Snažím se charakterizovat vězeňskou architekturu a její specifčnost. Seznamuji čtenáře s novým konceptem otevřené věznice, který se pomalu začíná uplatňovat i v českém prostředí. Hledám podstatu smyslu spolupráce právníků s architekty a její význam v oblasti vězeňství.

Jsem přesvědčena, že se jedná o zásadní problematiku, kterou bychom se měli zabývat (nejen my právníci, ale i společnost jako celek). Základem je toto téma vhodně komunikovat s veřejností a poskytovat dostatek informací. V tuto chvíli se možná veřejnost staví k reformám spojeným s humanizací vězeňství negativně, když jim ale princip změn a nových konceptů dobře vysvětlíme, svůj názor pravděpodobně změní. Pokud prokážeme, že například zavedení otevřených věznic bude mít vliv na efektivitu nápravy odsouzených a tím pádem i na kriminální recidivu, málokdo pak asi bude otevřené věznice zavrňovat. Je třeba vytvářet podmínky, aby si společnost na modernizaci vězeňství zvykla a dát lidem prostor na to, aby sami postupem času dospěli k pochopení, že takové změny ve vězeňství mají smysl.

Při psaní této práce jsem se dozvěděla mnoho nového. Jsem vdečná za to, že jsem se seznámila s tolika zajímavými informacemi a významně si rozšířila znalosti z oblasti vězeňství i teorie architektury. Bylo mi ctí konzultovat toto téma s mnoha odborníky z praxe, moc si vážím jejich vstřícnosti a zájmu o mojí práci. Věřím, že si tato práce najde své čtenáře nejen mezi právníky či architekty, ale i mezi lidmi napříč celou společností a toto téma se tak dostane do širšího povědomí lidí. Vězeňství je totiž věc, která se týká všech, ostatně potvrzuje to i známé klišé, že stav vězeňství je odrazem stavu společnosti. Proto bychom před vězeňstvím a jeho problémy neměli zavírat oči a naopak bychom do diskuze týkající se této problematiky měli být zapojeni všichni.

Vážím si lidí, jimž tato problematika není lhostejná a kteří se snaží v systému českého vězeňství, který je stále ještě dost zkosnatělý, prosazovat nové přístupy a přinášet nové myšlenky. Toto úsilí není snadné, je však velmi důležité a má význam pro budoucnost celé společnosti.

Věřím tomu, že člověk, ať už spáchal sebehorší zločin, může ve vězení dospět k napravení. A k tomu může přispět i architektura, která bude léčit, nikoli deprivovat.

Seznam zkratek

CPTED	Crime Prevention Through Environmental Design
ČR	Česká republika
ČKA	Česká komora architektů
GŘ VSČR	Generální ředitelství Vězeňské služby ČR
NKÚ	Nejvyšší kontrolní úřad
PFUK	Právnická fakulta Univerzity Karlovy
UK	Univerzita Karlova
VSČR	Vězeňská služba České republiky
VTOS	výkon trestu odnětí svobody
ZVTOS	Zákon o výkonu trestu odnětí svobody

Seznam použitých zdrojů

Odborná literatura

- BALLANTYNE, Andrew. *Architektura: Průvodce pro každého*. Praha: Dokořán, 2008. ISBN 978-80-7363-085-0
- BARILIK, Igor. N. *Environmentální kriminologie: Prostředí a jeho role při páchání kriminality*. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-065-9
- BENTHAM, Jeremy. *Panopticon*. In: Works, díl IV. Edinburgh:1843, s. 60-64. Cit. podle: VYBÍRAL, Jindřich. *Domy bez fasády*. In: ERA21: Pod kontrolou. Brno: 2016, roč. 19, č. 04/2016. ISSN 1801-089X
- DAVIES, Colin. *Thinking about Architecture: An Introduction to Architectural Theory*. London: Laurence King Publishing, 2011. ISBN 978-185669-755-2
- DE BOTTON, Alain. *Architektura štěstí: tajné umění zařídit si život*. Zlín: Kniha Zlín, 2010. Tema (Kniha Zlín). ISBN 978-80-87162-64-4
- DUŠEK, Ondřej a Karolína JIRKALOVÁ. *K čemu jsou architekti*. Praha: jakost, 2018. ISBN 978-80-270-2710-1
- GRÍVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. 4.vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN: 978-80-7478-614-3
- HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005. ISBN 80-86708-05-5
- JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 4. vyd. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-044-4
- KOHOUT, Michal. *Forma sleduje smysl / na okraj architektury*. Praha: Obec širšího společenství českých unitářů, 2016. ISBN 978-80-904909-6-3
- KOVÁŘOVÁ, Kateřina. *Otevřené věznice*. In: Trestněprávní revue. Praha: 2018, roč. 17, č. 4/2018, s. 89-92. ISSN 1213-5313
- KRISTEK, Jan. *Architektony cesty aneb Moci, kde jsi?* In: ERA21: Pod kontrolou. Brno: 2016, roč. 19, č. 04/2016. ISSN 1801-089X
- KUCHTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 80-7179-813-4
- KUKLÍK, Jan a kol. *Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze*. Praha: Havlíček Brain Team, 2008. ISBN 978-80-87109-09-0
- KUPKA, Jiří. *Historie vídeňské Ringstraße*. In: Urbanismus a územní rozvoj. Brno: 2010, roč. 13, č. 4/2010, s. 7-13. ISSN 1212-0855
- MAREŠOVÁ, Alena. *Evidovaná kriminalita klesá, tak proč počty vězněných osob stoupají – aneb čím lze tento paradox vysvětlit*. In: Trestní právo. Praha: 2017, roč. 21, č. 3/2017, s. 9-12. ISSN 1211-2860
- MELKOVÁ, Pavla. *Humanistická role architektury*. Řevnice: Arbor vitae, 2016. ISBN 978-80-7467-114-2
- MELKOVÁ, Pavla. *Prožívat architekturu*. Řevnice: Arbor vitae, 2013. ISBN 978-80-7467-047-3

PALEČEK, Lukáš. *Věznice Borská*. Plzeň: Starý most, 2017. ISBN 978-80-87338-76-6

PETRÁČKOVÁ, Věra a Jiří KRAUS. *Akademický slovník cizích slov: [A-Ž]*. Dotisk 1. vyd. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0607-9

PLÁŠKOVÁ, Karolína. *Nepřátelská architektura*. In: ERA21: Pod kontrolou. Brno: 2016, roč. 19, č. 04/2016. ISSN 1801-089X

SCHMEIDLER, Karel. *Sociologie v architektonické a urbanistické tvorbě*. 2. vyd. Brno: Zdeněk Novotný, 2001. ISBN 80-238-6582-X

VYBÍRAL, Jindřich. *Domy bez fasády*. In: ERA21: Pod kontrolou. Brno: 2016, roč. 19, č. 04/2016. ISSN 1801-089X

VYBÍRAL, Jindřich a Vendula HNÍDKOVÁ. *Architektura a politická moc*. In: BARTLOVÁ, Milena, Jindřich VYBÍRAL a kol. *Budování státu: reprezentace Československa v umění, architektuře a designu*. Praha: UMPRUM, 2015. ISBN 978-80-87989-01-2

ZINGANEL, Michael. *Zločin se vyplácí*. In: BŘEZOVSKÁ, Markéta a Jan KRISTEK (eds.). *Boj o prostor: Architektura jako společenská praxe*. Zlín: ARCHA, 2013, s. 114-133. ISBN 978-80-87545-14-0

Právní předpisy

Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

Akademické práce

DOSPĚLOVÁ, Veronika. *Ringstrasse jako výkladní skříň monarchie. Politicko-sociální aspekty přestavby Vídně na přelomu století*. Praha. 2010. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí práce PhDr. Jiří Rak.

DIRGA, Lukáš. *Vliv prostředí totální instituce na identitu vězeňských dozorců*. Plzeň. 2013. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická. Vedoucí práce PhDr. Jaroslava Hasmanová Marhánková, Ph.D.

MACHÁČOVÁ, Nikola. *Olomouc – Otevřená věznice Nové Sady*. Praha. 2019. Diplomová práce. České vysoké učení technické v Praze. Fakulta architektury. Vedoucí práce prof. Ing. arch. Michal Kohout.

Internetové zdroje

Bastøy Fengsel. [online] [citováno 6. 8. 2019] Dostupné z: <http://www.bastoyfengsel.no/English/>

Důvodová zpráva k zákonu č. 58/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. [online] In: Vlada.cz [citováno 9. 5. 2019] Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/urad-vlady/poskytovani-informaci/poskytnute-informace-na-zadost/Priloha-c--3---Duvodova-zprava-k-novelizovanemu-zneni-trestniho-zakoniku.pdf>

How Norway designed a more humane prison. [online] In: Youtube.com [citováno 26. 7. 2019] Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=5v13wrVEQ2M>

Informační brožura Vězeňské služby ČR pro rok 2018. [online] In: Vscr.cz [citováno 9. 5. 2019] Dostupné z: https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2019/01/infobrozura_web.pdf

Justiční areál v Brně. [online] In: Cka.cz, 2005. [citováno 8. 5. 2019] Dostupné z: https://www.cka.cz/cs/souteze/neregulerni/justicni_palac_brno051019

Justiční palác v Brně: přehlídka nešvarů při zadávání veřejných zakázek. [online] In: Archiweb.cz, 2010. [citováno 8. 5. 2019] Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/n/domaci/justicni-palac-v-brne>

Kdo může za předražený justiční palác v Brně? Krajský soudce Pořízek ne, řekl soud. [online] In: Ceskatelevize.cz, 2018. [citováno 8. 5. 2019] Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2378263-kdo-muze-za-predrazeni-stavby-justicniho-palace-krajsky-soudce-porizek-ne-rekl-soud>

NAHODIL, Tomáš. *Jan Kysela: Právníci mají ve zvyku vyjadřovat se složitě a nesrozumitelně už od starého Říma.* [online] In: Ceska-justice.cz, 2019. [citováno 20. 4. 2019] Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2019/04/jan-kysela-pravnici-maji-ve-zvyku-vyjadrovat-se-slozite-nesrozumitelne-uz-od-stareho-rima/>

Nová koncepce vězeňství stojí na vzdělávání a zaměstnávání lidí za mřížemi [online] In: Ceskatelevize.cz [citováno 6. 6. 2019] Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1651300-nova-koncepce-vezenstvi-stoji-na-vzdelavani-a-zamestnavani-lidi-za-mrizemi>

PAVLÍK, Václav. *Co je to architektura?* [online] In: Earch.cz, 2016. [citováno 20. 4. 2019] Dostupné z: <http://www.earch.cz/cs/revue/co-je-architektura>

Přínosy nové vnější diferenciaci. [online] In: Vscr.cz [citováno 9. 5. 2019] Dostupné z: <https://www.vscr.cz/o-nas/zmena-vnejsi-diferenciace/prinosy-nove-vnejsi-diferenciace/>

Rozhovor s Vladem Miluničem [online] In: Stavbaweb.cz, 2008. [citováno 3. 5. 2019] Dostupné z: <https://www.stavbaweb.cz/tanici-dm-3505/clanek.html>

Ředitel teplické věznice Petr Blažek vede odsouzené k výtvarné činnosti. [online] In: Teplicky.denik.cz [citováno 26. 7. 2019] Dostupné z: https://teplicky.denik.cz/zpravy_region/reditel-teplicke-veznice-petr-blazek-vede-odsouzene-k-vytvarne-cinnosti-20190319.html

Sociální bydlení: Příprava projektů. Certifikovaná metodika. [online] Ministerstvo práce a sociálních věcí [citováno 18. 4. 2019] Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/33062/Metodika_Socialni_bydleni-priprava_projektu.pdf

STOLÍN, Petr. [online] Podcast jizerské *ticho #07: Petr Stolín [citováno 4. 7. 2019] Dostupné z: <https://podcasts.apple.com/cz/podcast/jizerské-ticho/id1435977087>

Tisková zpráva NKÚ. *Výstavba Justičního areálu v Brně stála podle NKÚ skoro třikrát více, než měla.* [online] In: Nku.cz, 2008. [citováno 8. 5. 2019] Dostupné z: <https://www.nku.cz/cz/pro-media/tiskove-zpravy/vystavba-justicniho-arealu-v-brne-stala-podle-nku-skoro-trikrat-vice--nez-mela- id3802/>

The Swedish Prison and Probation Service. *How architecture and design matter for prison services: A rapid review of the literature.* [online] In: Kriminalvarden.se [citováno 26. 7. 2019] Dostupné z: <https://www.kriminalvarden.se/globalassets/publikationer/forskningsrapporter/prison-architecture-and-design.pdf>

Týdenní statistické hlášení Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR ke dni 3. 5. 2019. [online] In: Vscr.cz [citováno 5. 5. 2019] Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2019/05/TSH-3.-5.-2019.pdf>

Týdenní statistické hlášení Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR ke dni 7. 8. 2019 [online] In: Vscr.cz [citováno 8. 8. 2019] Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2019/08/TSH-7.-8.-2019.pdf>

Uzamčený svět. Dokumentární cyklus, 2017. [online] In: Ceskatelevize.cz [citováno 6. 8. 2019] Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11417814822-uzamceny-svet/>

Výsledky za rok 2018. [online] In: Rubikoncentrum.cz [citováno 8. 8. 2019] Dostupné z: <https://www.rubikoncentrum.cz/vysledky-za-rok-2018/>

Why The World's Cushiest Prison Is Also Among Its Most Effective. [online] In: Allthatsinteresting.com [citováno 6. 8. 2019] Dostupné z: <https://allthatsinteresting.com/bastoy-prison>

Yellow Ribbon Run. [online] In: Rubikoncentrum.cz [citováno 8. 8. 2019] Dostupné z: <https://www.rubikoncentrum.cz/yellow-ribbon-run/>

Ostatní zdroje

Koncepce vězeňství do roku 2025. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/06/Koncepce-vezenstvi.pdf>

Osobní konzultace s prof. Ing. arch. Michalem Kohoutem dne 21. listopadu 2017 a 19. dubna 2018.

Osobní konzultace s Mgr. A. Dr. techn. Andreou Seelich dne 28. února 2019.

Osobní konzultace s JUDr. Kamilem Nedvědickým dne 25. dubna 2019.

Hranice architektury na téma Otevřená věznice - diskuze s architektkou Mgr. A. Dr. techn. Andreou Seelich a bývalým ministrem spravedlnosti JUDr. Robertem Pelikánem, Ph.D., pořádaná organizací Architekti bez hranic dne 11. dubna 2019.

Seznam použitého obrazového materiálu:

Budova rakouského parlamentu. Převzato z:

<https://www.stadt-wien.at/politik/parlament.html>

Budova Právnické fakulty UK. Převzato z:

https://neviditelnypes.lidovky.cz/foto.aspx?r=p_architekt&c=A180930_214801_p_architekt_wag&foto=WAG765d5a_JanKotra_PravnickafakultaUK.jpg

Maßnahmen gegen Obdachlose. Převzato z:

http://socialdesign.ac.at/images/PDF/Exhibition-guide_DE_web.pdf a

<https://cargocollective.com/massnahmen/The-Exhibition>

Statistické údaje Generálního ředitelství VŠČR. Převzato z:

<https://www.vscr.cz/informacni-servis/rychla-fakta/>

Mapa věznic. Převzato z:

https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2019/03/věznice_kraje_barevná_velká.jpg

Příběh vězně – kapitola VII. Bezpečnost. Převzato z:

Koncepce vězeňství do roku 2025, s. 116.

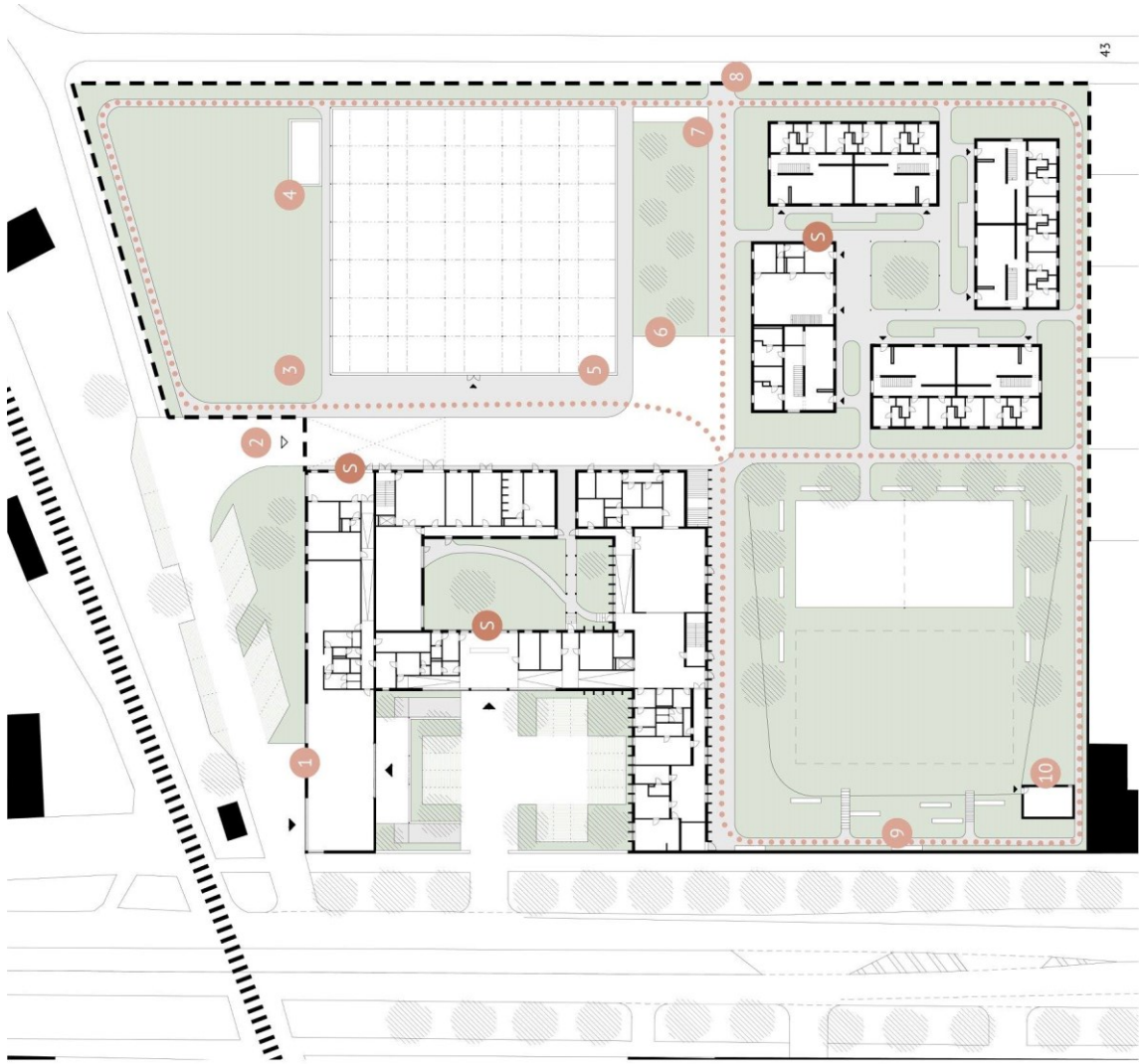
Panoptikon. Převzato z:

<https://en.wikipedia.org/wiki/Panopticon>

Věznice Plzeň. Převzato z:

https://plzensky.denik.cz/zpravy_region/uplynulo-deset-let-od-uteku-dvou-vrahu-z-plzenske-veznice-20151106.html

Příloha

- 1 kavárna a zahradnictví
- 2 zásobovací vjezd
- 3 záhony
- 4 kompost
- 5 skleník
- 6 ovocný sad
- 7 včelí úl
- 8 případný vjezd na obdělávanou půdu mimo areál
- 9 pobytový svah
- 10 kaple
- S strážná stanoviště
- gloriit
- zpevněné plochy
- plot
- běžecí trasa

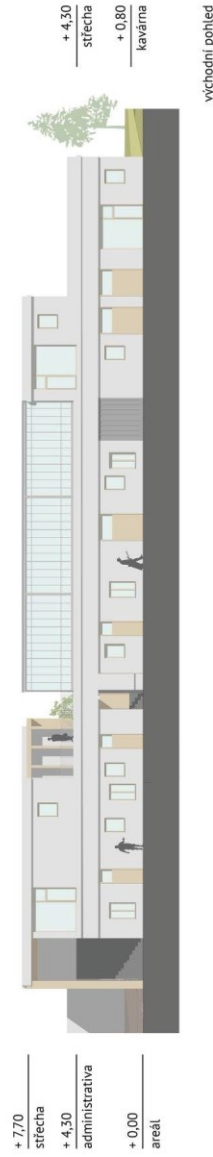
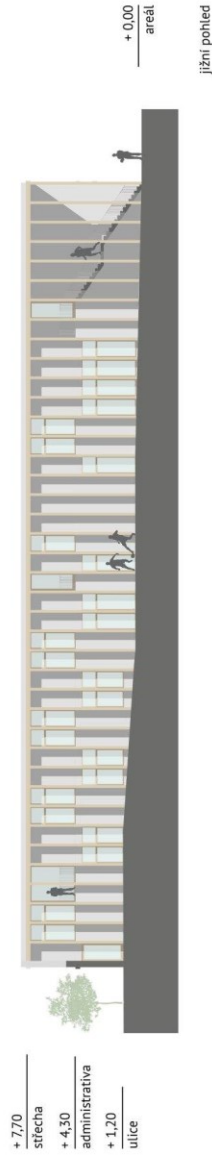

Převab slušného života a poctivé práce.
Fyzický růst rostlin a mentální růst odsouzených
probíhají paralelně a vzájemně se ovlivňují.

pohledy
hlavní budova vevnitř areálu

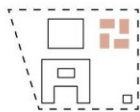

Hlavní budova je rozmanitá zevnitř i zvenčí. Směrem do areálu obrací dvě odlišné tváře.

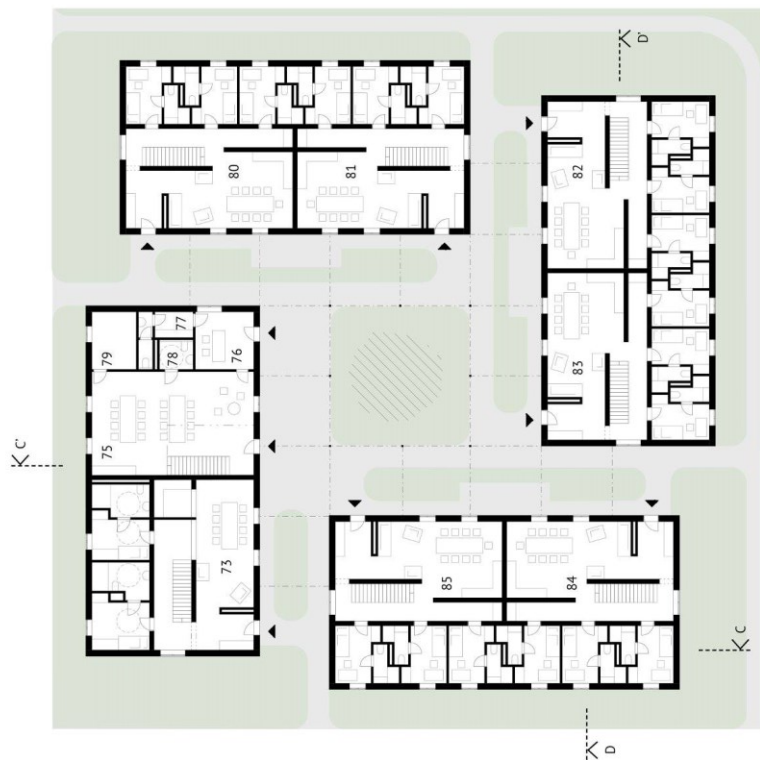
Fasáde administrativní a vzdělávací části dominuje vertikálnost. Evokuje užlechlost a ztělesňuje řád, který převládá nad jednotlivce. Nosné dřevěné prvky zároveň zajišťují stínění a soukromí v kancelářích.

Fasáda pracovní a technické části je horizontálnější. Prostá, nikoli banální. Ukazuje, vrací na zemi, je praktická, vstřícná a trochu hravá.

půdorys
1. NP

- 73 bezbariérové oddělení
- 75 komunitní místnost
- 76 strážné stanoviště
- 77 zázemní strážného stanoviště
- 78 WC
- 79 sklad
- 80-85 oddělení

Architektura moci: Síla architektury a její efektivní využití v právu

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá vztahem práva a architektury a jejich vzájemným působením. Soustředí se na oblast vězeňství, v níž se tyto dva obory prolínají, a dospívá k závěru, že vězeňský systém by měl reagovat na změnu pojetí trestu a trestání a přizpůsobit tomu podobu vězeňských budov. Práce je rozdělena do šesti částí, které jsou dále členěny na kapitoly a podkapitoly.

První část pojednává obecně o architektuře a jejím poslání. Nejprve se zabývá samotným pojmem, poté okolnostmi, za jakých architektura vzniká a též funkcemi, které architektura ve společnosti zastává. Zabývá se rovněž působením prostoru na člověka i provázaností architektury a moci či reprezentativní rolí některých budov. Tato část je pojata jako obecný úvod a slouží k dokreslení podstaty zvoleného tématu diplomové práce.

Druhá část je věnována vztahu práva a architektury, tedy tomu, jak se architektura do práva promítá. První kapitola se soustředí na architektonická díla právo reprezentující a na jejich symboliku, druhá kapitola pak na kriminologický směr CPTED, který z architektury a urbanismu přímo vychází.

Stěžejní část práce je věnována vězeňství a vězeňské architektuře. Vězeňství zde slouží jako ukázkový příklad oboru, v němž se právo i architektura ve velké míře uplatňují a vzájemně kooperují. Ve třetí části je nejprve vysvětlen smysl trestu a jeho postupná proměna v čase, poté je stručně zmapována historie trestání a popsány základní penologické systémy. Následuje pasáž věnovaná českému vězeňskému systému, jeho historickému vývoji i současné situaci. V závěru je rozebrána nová koncepce českého vězeňství, její systematika a cíle.

Klíčovou pasáží celé práce jsou čtvrtá a pátá část, které se soustředí na vězeňskou architekturu a nový trend otevřených věznic. Čtvrtá část popisuje vliv prostředí věznice na vězně a jeho nápravu, zmiňuje konkrétní věznici a její architektonické řešení a analyzuje současný stav českých věznic a jeho možný vývoj. V páté části je rozebrán koncept otevřených věznic a jeho využití v praxi v zahraničí i v České republice. Prostor je věnován též právním aspektům otevřených věznic. Poslední kapitola páté části přináší ilustrativní příklad otevřené věznice – návrh projektu otevřené věznice zpracovaný studentkou architektury.

Závěrečná šestá část se zabývá dalšími aspekty českého vězeňství a zvažuje možná zlepšení v jiných oblastech vyjma architektury. Zmiňuje významnost vylepšení podoby vazebních věznic, stejně jako důležitost postpenitenciární péče. Věnuje se též profesi vězeňského dozorce a uvažuje i nad celkovou proměnou pojetí trestání a důstojnějším přistupování k vězňům.

Smyslem práce je na příkladu vězeňské architektury ukázat, jaký vliv architektura na své uživatele má a jakým způsobem je možné toho ve vězeňství využít. Cílem práce je upozornit na důležitost vězeňské architektury a akcentovat to, že tento prvek vězeňství hraje v procesu nápravy zásadní roli.

Klíčová slova: architektura, právo, vězení

Architecture of Power: The Power of Architecture and its effective Use in Law

Abstract

This thesis is concerned with the relationship between law and architecture and their mutual effects. It is focused on the subject of the prison system where these two fields intertwine, and concludes that the prison system should react to the changing conception of punishment and adapt the appearance of prison buildings. The thesis is divided into six parts which are further subdivided into chapters and subchapters.

The first part introduces generally architecture and its mission. First, it deals with the concept itself then with the circumstances under which architecture arises, and also the functions that architecture has in society. It also deals with the impact of a space on humans, with the interconnection of architecture and power or with the representative role of some buildings. This part is a general introduction and it illustrates the nature of the chosen topic of this thesis.

The second part deals with the relationship between law and architecture, i.e. how architecture projects into law. The first chapter focuses on architectural works representing law and its symbolism, the second chapter on the criminological approach CPTED which is directly based on architecture and urbanism.

The main part of this thesis deals with the prison system and prison architecture. The prison system serves as a prime example of a field in which law and architecture are widely applied and cooperate. The third part explains the meaning of punishment and its gradual transformation in time, then it briefly outlines the history of punishment and describes the basic of penological systems. This is followed by a passage introducing the Czech prison system, its historical development and the current state. In the end, the new conception of the Czech prison system is analysed, including its systematics and objectives.

The fourth and fifth part are the key passages of the thesis, focusing on prison architecture and the new trend of open prisons. The fourth part describes the influence of the prison environment on prisoners and their correction, it mentions a specific prison, its architectural design, and analyzes the current state of Czech prisons and their possible development. The fifth part discusses the concept of open prisons and its use in practice, both abroad and in the Czech Republic. Legal aspects of open prisons are discussed as

well. The last chapter of the fifth part presents an illustrative example of an open prison – a project of an open prison designed by an architecture student.

The final sixth part deals with other aspects of the Czech prison system and considers possible improvements in other fields except architecture. It mentions the importance of improving the design of custodial prisons, as well as the importance of postpenitentiary care. It evaluates the prison guard profession and considers the overall change of understanding of punishment and a more dignified approach to prisoners.

The purpose of this work is to show on the example of prison architecture what influence architecture has on its users and how this can be used in the penology. The aim of the thesis is to highlight the importance of prison architecture and to accentuate that this element of the prison system plays a crucial role in the process of correction.

Key words: architecture, law, prison